

Milan Ivanišević

Biskupski pohodi župama Vranjicu, Mravincima i Kučinama u devetnaestome stoljeću

Milan Ivanišević
HR, 21000 Split
Kneza Višeslava 16

Spisi biskupskih pohoda župama Vranjicu, Mravincima i Kučinama prevedeni su s talijanskoga izvornika i dva spisa prepričana iz hrvatskoga izvornika. Ove su župe nekada bile jedine u prostoru sadašnjega Grada Solina (sada ih je više), a Solin je pripadao župi Vranjicu. Biskup u svome pohodu svakoj župi bilježi (ili daje bilježiti) odgovore na unaprijed određeni sustav pitanja, ali biskupovi zaključci o onome što je vidio i čuo te opisi događaja koji prate pohod pokazuju mnoštvo podataka o javnome i osobnom životu u ono doba. Pohod je praćen posebnim bogoslužjem, ali i pokazivanjem poštovanja biskupu i njegovoj pratnji svečanim dočekom i ispraćajem. Vjerski je život pokazan opisom svećeničkih dužnosti, čudoređa vjernika, rada crkvinarstva, opisom crkvene imovine, brojem vjernika i obitelji. Crkvene građevine i bogoslužna oprema svjedoče o umjetničkim vrijednostima, ali i o iznenađujućem siromaštvu u neposrednoj blizini Splita. Podatci o svim svećenicima u župama, o nekim crkvinarima i o svećenicima koji su nabrojani u opisu pohoda, upotpunjeni su osobnim podacima iz drugih izvora. Posebno je proučen nastanak spomenika Kristu Otkupitelju u Solinu, Tučepima i Prološću.

Ključne riječi: Vranjic, Solin, Mravince, Kučine, biskupski pohodi župama (1843. – 1898.), vjerski život

UDK: 262.12(497.5 Vranjic)“18“
262.12(497.5 Kučine)“18“
262.12(497.5 Mravince)“18“

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 28. travnja 2012

Sačuvani spisi potvrđuju nadbiskupske pohode župama Vranjicu, Mravincima i Kučinama od godine 1682. do 1750. Hrvatski prijevod tih spisa čitatelj će naći u časopisu *Tusculumu*.¹ Poslije godine 1764., kada je umro nadbiskup Nikola Dinaričić, nisu sačuvani spisi pohoda tim trima župama u doba nadbiskupa Ivana Luke Garanjin² i Lelija Čipika,³ iako su oni pohodili župu Vranjic.⁴ Zadnji je splitski

nadbiskup Lelije Čipiko umro u Splitu 24. ožujka 1807. Potom su u općoj crkvenoj upravi dvadeset godina trajale pripreme promjena, a dovršene su kada je Sveta Stolica bulom od 30. lipnja 1828. Splitsku nadbiskupiju svela na razinu biskupije, Makarsku biskupiju sjedinila i dodala (*unimus et adiungimus*) Splitskoj biskupiji, a na dio prostora Trogirske biskupije proširila novu Splitsko-makarsku biskupiju.⁵

1 M. Ivanišević 2010.

2 Trogir, 23. lipnja 1722. – Split, 20. listopada 1783. Rapski biskup: biskupsko ređenje 30. svibnja 1756.

Splitski nadbiskup: primio palij 5. lipnja 1765. (S. Kovačić 1998).

3 Kaštel Stari, 11. kolovoza 1721. – Split, 24. ožujka 1807. Šibenski biskup: imenovanje mletačkoga Senata 4. listopada 1783. Splitski nadbiskup: primio palij 20. rujna 1784., počeo upravljati 8. veljače 1786. (S. Kovačić 1989).

4 Po podacima koje mi je 7. travnja 2012. dao Ivan Grubišić, u matičnoj knjizi umrlih od 1742. do 1803. četiri su zapisa o nadbiskupskome pohodu. Prvi je 15. srpnja 1769. napisao bilježnik pohoda Vid Nikolić, kanonik od 1773. do 1784., kada je umro od kuge (I. Ostojčić 1975, str. 99); to je Garanjinov prvi pohod župama izvan Splita. Drugi je 2. srpnja 1776. napisao Vid Nikolić, a potpisao nadbiskup Ivan Luka Garanjin (*Ioannes Lucas Garagnin*); to je njegov drugi pohod župama izvan Splita. Treći je 29. lipnja 1781. napisao bilježnik pohoda Ivan Jakšić, a potpisao nadbiskup Ivan Luka Garanjin; to je njegov treći pohod župama izvan Splita. Četvrti je 6. srpnja 1790. pečatio i potpisao nadbiskup Lelije Čipiko (*Lelius Cippico*); to je njegov prvi pohod župama izvan Splita. Slične zapise ima i matična knjiga krštenih od 1768. do 1803.

5 Austrijska je vlast nastojala smanjiti metropolitanske ovlasti i broj nadbiskupija i biskupija, pa je to uspjela odlukom Svete Stolice u buli koja počinje riječima *Locum Beati Petri*, po kojima se bula navodi. Vladar je potvrdio tu odluku 11. listopada 1829., o čemu je izvijestilo Ministarstvo unutrašnjih poslova 11. listopada 1829. (broj 23379-3307), a carska i kraljevska Vlada 3. studenoga 1829. (broj 21231-4017). Izvršitelji bule izvijestili su 12. veljače 1830. dalmatinskoga namjesnika Franju Ksavera Tomašića o svojoj obavljenoj službi (S. Čosić 2010, str. 61–65), a Dalmatinska je vlada objavila svoju odluku 5. lipnja 1830. (broj 11335-1972; tiskano: *Raccolta* 1831, str. 297–300, br. 74). Splitska je nadbiskupija prestala postojati 21. ožujka 1830. Makarska je biskupija prestala postojati 11. travnja 1830., a Trogirska biskupija također 11. travnja 1830. (S. Kovačić 1993, str. 288–289).

Pavao Klement Miošić⁶ je počeo upravljati biskupijom 8. kolovoza 1830. Nije sačuvan spis njegova pohoda župama Vranjicu, Mravincima i Kučinama. Važnu potvrdu Miošićeva pohoda župi Vranjicu ima matična knjiga vjenčanih koju je dana 29. rujna 1831. biskup potpisao: *Paolo Vescovo*.⁷ U spisu pohoda Kučinama, dana 12. lipnja 1843., zabilježen je biskupov pohod u godini 1831., jer je on tada odredio prijenos matičnih knjiga u Split, a župni je upravitelj Stjepan Juginović to obavio.

Sačuvani su spisi pohoda od 9., 10. i 11. lipnja 1843. (Vranjic – Solin), 12. lipnja 1843. (Mravince i Kučine), 26. i 27. srpnja 1855. (Vranjic), 28. srpnja 1855. (Mravince i Kučine), 17. i 18. rujna 1858. (Vranjic – Solin), 18. rujna 1858. (Mravince i Kučine), 3., 4., 5. i 6. srpnja 1868. (Vranjic – Solin), 25. i 26. svibnja 1883. (Mravince), 27. i 28. svibnja 1883. (Kučine), 28., 29., 30. i 31. svibnja 1883. (Vranjic – Solin), 25., 26. i 27. travnja 1895. (Mravince i Kučine), 27., 28., 29., 30. studenoga i 1. prosinca 1895. (Vranjic – Solin; hrvatski izvornik), 16., 17. i 18. studenoga 1898. (Mravince i Kučine; hrvatski izvornik).

Biskupski pohodi župi Vranjicu

Spisi biskupskih pohoda župi Vranjicu do uključivo godine 1883. pisani su talijanski, pa sam u prevođenju postupio onako kako sam opisao u izdanju prijašnjih spisa.⁸ Spis pohoda biskupa Filipa Franje Nakića u godini 1895. pisan je hrvatski, pa ga prepisujem.⁹ Prvi je pohoditelj župi Vranjicu biskup Giuseppe Godeassi,¹⁰ iako njegovo ime nije istaknuto u spisu. Moguće ga je prepoznati u riječima koje opisuju tko je imenovao župnika: *con Patente rilasciata da me in seguito a regolare concorso e debitamente placetata da parte dell'Eccelso Governo*. Istim je rukopisom on potpisao zapis od 11. lipnja 1843. u matičnoj knji-

zi vjenčanih: *Gius. Godeassi Vescovo*.¹¹ To potvrđuje njegovo vlastoručno pisanje spisa pohoda, jer je uvodni dio zapisa u matici pisan drugim rukopisom. U spisu nema opisa pohoda, nego je sačuvan samo popis odgovora raspoređenih po brojevima od jedan do dvadeset, a dva podatka na završetku nisu označena brojevima.¹² Nisam našao popis pitanja za pohode, pa se o pitanjima može samo nagađati po sadržaju odgovora. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župe: Vranjic – Solin (*Vragizza – Solina*)¹³ i nadnevcima 9., 10., 11. lipnja 1843. Sadržaj prvoga odgovora je župnik. Don Luka Vušković (*Don Luca Vuscoovich*) je rođen 4. listopada 1810. u Dugopolju, a prvi je župnik (*Parroco effettivo*) ovoga mjesta (Vranjica) od 1. siječnja 1842. »s imenovanjem što sam ga ja dao slijedom propisanoga natječaja i po dužnosti potvrdila Visoka Vlada« (*con Patente rilasciata da me in seguito a regolare concorso e debitamente placetata da parte dell'Eccelso Governo*). Vušković je započeo osnovnu školu i uredno je završio učenje gimnazijske i filozofske pouke u Splitu, a teološke u Središnjem sjemeništu u Zadru, postigavši u svim predmetima ocjenu prvoga reda s odlikom. Primio je svećenički red po odredbi Vjerozakonske zaklade u godini 1836. i završio je treći tečaj teologije; a kada je u školskoj godini 1836./1837. dovršio četvrti i posljednji tečaj teologije, prešao je u svoj grad Split gdje je pet mjeseci bio u samostanu svetoga Franje. Potom mu je određena služba suplenta gramatike u splitskoj Gimnaziji kroz tri mjeseca. U školskoj godini 1838./1839. bio je stariji prefekt u Sjemeništu u Splitu, a istodobno je kroz tri mjeseca držao katedru gramatike na spomenutoj Gimnaziji. Od godine 1837. ima pravo ispovijedanja vjernika, a od 1. siječnja 1840. određen je za župnoga upravitelja u Kaštel Kambelevcu i tu je službu obavljao do konca prosinca 1841.,

6 Makarska, 15. studenoga 1786. – Split, 10. listopada 1837. Carsko i kraljevsko imenovanje 1. studenoga 1829., papinsko proglašenje 29. ožujka 1830., biskupsko ređenje 18. srpnja 1830. Grb: A. Duplančić 2004, str. 51-53, br. 26; natuknicu napisao Milan Ivanišević.

7 Zadar, Državni arhiv, matične knjige, 1440. Fotografski umnoženi primjerak te i drugih matičnih knjiga vjenčanih iz toga Arhiva pokazao mi je 13. travnja 2012. Ivan Grubišić, pa sam sve mogao provjeriti i usporediti rukopise.

8 M. Ivanišević 2010, str. 111.

9 Odlučio sam, drukčije nego u izvorniku, pisati malim slovima naslove dužnosnika; neko sam slovo »č« i »ć« popravio, a »dj« i redne brojeve bez točke ostavio sam kako je u izvorniku; kratice sam razriješio, a na dvama sam mjestima u zagradama [ ] dodao, po smislu, riječ koja nedostaje.

10 Medea, 31. kolovoza 1788. – Zadar, 5. rujna 1861. Splitsko-makarski biskup: carsko i kraljevsko imenovanje 29. rujna 1839., papinsko proglašenje 27. travnja 1840., biskupsko ređenje 8. prosinca 1840., počeo upravljati 5. ožujka 1841. Zadarski nadbiskup od 22. lipnja 1843. (Schematizam 1841, str. 3). Grb: A. Duplančić 2004, str. 51-53, br. 26; natuknicu napisao Milan Ivanišević. Još podataka: S. Kovačić, 2002.

11 Zadar, Državni arhiv, matične knjige, 1441.

12 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, B. 7, broj 19/132.

13 Povezivanje dvaju imena mjesta u imenu Župe svetoga Martina proučavao je Slavko Kovačić, pa je naveo izvor od 15. siječnja 1805.: »Prvi je imenu župe Vranjic dodavao i Solin, čini se, domaći župnik don Petar Ninčević u svojim izvješćima o župi sastavljenim početkom godine 1805.« (S. Kovačić 2011, str. 22, bilj. 16: »Parokija ovoga sella Vragizza i Solina«; na str. 23 je fotografija izvješća od 10. veljače 1805.: »U ovoj kuratiji Vragizza, i Solina«). Proučavanja koja mi je 9. travnja 2012. dao Ivan Grubišić dokazuju takvo povezivanje i prije: »U matici krštenih od 1699. do 1765. zapisano je 24. kolovoza 1749.: 'Ja don Andrija Stanović kurat od Vranjica i Solina', a poslije toga ponovljeno je više puta. Dana je 27. ožujka 1754. zapisano: 'don Frane Madirević kurat od Vranjica i Solina', a poslije toga ponovljeno je više puta. Dana je 13. listopada 1771. zapisano: 'don Stipan Janković kurat od Vranjica i Solina' a poslije toga ponovljeno je više puta.«

do dolaska u ovu Župu. Ima pravo poučavati četiri tečaja gramatike, na temelju odredaba odluke broj 994 iz godine 1842. ovoga Ordinarijata. Sada nema niti jednoga učenika gramatike.¹⁴

Sadržaj je drugoga odgovora župna crkva u Vranjicu, posvećena svetomu Martinu i ona je namijenjena puku. Od starine narod bira župnika iz godine u godinu, a Ordinarijat ga potvrđuje, a sada je ta povlastica slobodna dodjela biskupa. Sadržaj je trećega odgovora područna crkva (*Chiesa Succursale*) u Solinu, posvećena Rođenju Blažene Djevice, jednu dobru milju udaljena od župne crkve. Njome upravlja Crkvinarstvo župne crkve i priskrbuje joj što treba. Uz to su i poljske crkve. Prva je svetoga Jurja na vrhu brda Kozjaka (*Kapreo olim Cosiak*), šest milja udaljena od župne crkve. Nema bogoslužja, osim na dan svetoga Jurja. Uzdrži je Crkvinarstvo. Druga je crkva svetoga Dujma na obronku brda Kozjaka i jednu i po milju udaljena od župne crkve. Nema bogoslužja, osim na dan svetoga Dujma.¹⁵ Uzdržavaju je neki dobročinitelji. Treća je crkva svetoga Nikole, također na obronku brda Kozjaka i jednu milju po moru, a više od dvije milje po kopnu udaljena od župne crkve. Bogoslužje je na dan svetoga Nikole i u jednu nedjelju u godini po župnikovu izboru. Crkvinarstvo je ne uzdržava. Četvrta je kapela svetoga Gaja, sagrađena u pećini iznad sarkofaga koji je zamijenio oltar i koji na prednjoj strani ima u reljefu događaj jednoga mučeništva. Po odredbi Njegova Veličanstva cara Franje Prvoga, blage uspomene, koji je godine 1818. posjetio ovaj kraj i vidio ovaj stari spomenik, tu je zapovjedio gradnju kapele za koju je namjenu on sam dao svotu od šest stotina forinta. Ova je kapela veoma posjećena, posebno na dan svetoga Gaja i tu daju zavjete¹⁶ i milostinju oni koji dolaze.¹⁷ Prve sakuplja župnik, dok milostinja sada biva

sakupljena u jednu kutiju, a njezin je ključ u Crkvinarstvu. Od početka gradnje ove kapele pa do smrti župnika don Mate Benzona,¹⁸ godine 1840., milostinju je sakupljao sam župnik koji je svotu od tisuću forinta držao uz sebe. Ne zna se što se zbilo s ovom obilnom svotom od milostinje. Župnik je umro bez oporuke.¹⁹

Sadržaj su četvrtoga i petoga odgovora brojevi župljana, pokazani po mjestima.²⁰ Župa ima 1390 župljana,²¹ a svi su katolici. Tu je 281 obitelj, podijeljena u pet naselja: a) Vranjic: 71 obitelj, crkva i nenastanjena župna kuća, mjesto je na otočiću koji je povezan s kopnom pomoću jednoga nasipa zemlje, umjetno stvorenoga; b) Solin na rijeci Jadru (*fiume ladro*): 81 obitelj,²² područna crkva Blažene Djevice, jednu milju udaljena od župne crkve; c) Strana: 79 obitelji smještenih između puta za Kaštela i brda Kozjaka do Svetoga Gaja (*S. Gajo*); d) Rupotina (*Dirupotina*): 30 obitelji smještenih podno ledine brda do granice s Klisom, udaljena jednu i po do tri i po milje od župne crkve; e) Blaca (*Blazza*): s druge strane brda Kozjaka, u jednoj uvali s 20 obitelji, šest milja udaljena od župne crkve. Sadržaj su šestoga i sedmoga odgovora granice. Na istoku graniči sa Župom Klisom i Župom Mravincima, u udaljenosti župne crkve četiri i po milje od prve crkve i dvije i po milje od druge crkve. Na zapadu graniči sa Župom Kaštela Sućurca u udaljenosti dvije milje po moru i četiri milje po kopnu od župne crkve do te (kaštelanske) crkve. Na jugu graniči sa Splitom u udaljenosti dvije milje po moru i četiri milje po kopnu. Na sjeveru je, s druge strane brda Kozjaka, Šibenska biskupija.

Sadržaj su osmoga odgovora nadarbine i misne zaklade, a u posebnome su popisu (između devetoga i desetoga odgovora) nabrojena davanja župnoj nadarbini, poredana po slovima od a) do d), i opis župnoga stana. Župa

14 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 145.

15 Uz ovu je riječ dodana drugim rukopisom riječ: *e della Traslazione* (i od Prijenosa), što bi u toj crkvi potvrdilo štovanje Prijenosa svetoga Dujma. Ovim je drugim rukopisom dodano nekoliko rečenica u raznim odgovorima, pa ću ih u svakome posebno izdvojiti. Nije moguće odrediti pisca tih dodataka, ali je moguće odrediti približno vrijeme upisa u ovaj spis. Uz ime i prezime svećenika Josipa Podruga dodana je riječ *morto*, a on je umro 22. prosinca 1844., dakle, upisi su poslije toga, a s podatkom o vjenčanju Luke Ninčevića mogu ih još ograničiti na vrijeme poslije 2. veljače 1845. Uz ime i prezime svećenika Petra Grubića, koji je župni pomoćnik (umro 15. srpnja 1848.), dodano je ime *Matteo Akrap*, a to je župni pomoćnik od godine 1847. Upisi su, dakle, nastali između veljače 1845. i Akrapova imenovanja u godini 1847.

16 Ova je riječ precrtana drugim rukopisom i tim rukopisom iznad retka napisano: *fanno offerte di messe* (daju misne nakane).

17 Riječi »oni koji dolaze« precrtane su drugim rukopisom i u nastavku, iznad retka je tim rukopisom napisano: *Le prime si raccolgono dal Parocco e dal Cooperatore: in quel anno si raccolsero circa 30:* (Prve skuplja župnik i župni pomoćnik; ove godine je sakupljeno oko 30 forinta).

18 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 144.

19 U svome proučavanju crkve svetoga Gaja (M. Ivanišević 2002, str. 653-654 i 657, bilj. 65) naveo sam talijanski izvornik od (prevedene) riječi: »kapela svetoga Gaja« do riječi: »umro bez oporuke«, ali tada nisam zapazio vremensku odrednicu drugoga rukopisa pa sam sve naveo kao istodobno pisano.

20 U proučavanju Ivana Grubišića (I. Grubišić 2011, str. 152) pokazani su svi brojevi sabrani iz tiskanih pregleda od 1840. do 1925.

21 Broj je župljana drugim rukopisom pretvoren u 1362, a to potvrđuje godinu 1847. kada su pisane ove dopune drugim rukopisom, jer je taj broj prvi put tiskan u pregledu za godinu 1847. Broj je župljana drugim rukopisom pretvoren u 284, a to nije u skladu s brojem u pregledu za godinu 1847.

22 Slavko Kovačić je u svome proučavanju ovako sažeo brojeve obitelji: »Odnos broja domaćinstava u Vranjicu i na području Solina bio je već četrdesetih godina 19. stoljeća sedamdeset i jedno prema dvjesto i deset.« (S. Kovačić 2011, str. 24, bilj. 22).

nema ni jednostavne nadarbine ni misne zaklade kao crkvenu imovinu. Privremeni župnici (*parocchi pro tempore*) uživaju plodove jednoga pašnjaka zvanog Jankovac (*Jankovač*), blizu solinskoga mosta, uz obvezu slavljenja onoliko misa godišnje koliki je porez na plodove, što je godišnje ostalo nepoznato, a preračunato kroz desetljeće može se godišnje odrediti na 35 forinta. U nabranju davanja popisano je: a) pšenice jedan varičak po svakoj osobi koja se smije pričestiti ili dva varičaka ječma;²³ b) vune po volji obitelji koja to može dati; c) sira također po volji obitelji koja to može dati;²⁴ d) i štolarina.²⁵ Nekada je davanje ovoj nadarbini dijeljeno između župnika i dva pomoćnika na način da je župnik uzimao količinu od 12 kvarata pšenice ili 24 kvarta ječma, a ostalo dijelio na tri jednaka dijela. Sada se na isti način dijeli između župnika i jednoga pomoćnika, jer drugoga nema. Prinosnici koji nose svoju redovinu (*la redovina*), primaju od župnika i pomoćnika jedno osvježenje koje sadrži slaninu, komadić sira i kvartuč vina. Župna je kuća smještena u Vranjicu,²⁶ ali u njoj nije moguće stanovati pa sadašnji župnik stanuje u Solinu,²⁷ u iznajmljenoj kući, na trošak župljana. Pomoćnik nije pribavio stan, a župljani očekuju njegov ulazak u staru župnu kuću u kojoj, kako je rečeno, nije moguće stanovati, onakvoj kakva je sada.

Sadržaj devetoga odgovora su matične knjige i drugi spisi. Popisi rođenih, mrtvih i vjenčanja počinju od godine 1825., a održavani su u skladu s važećim propisima. Najstariji popisi preostali su od godine.²⁸ Stanje duša (*Lo Stato delle anime*) još uvijek nije upotpunjeno.²⁹ Upisnik spisa je u redu i spisi koji mu pripadaju sačuvani su u sveščićima.

Sadržaj je desetoga odgovora plaća. Župnik ima dodatak plaće godišnje 133 forinte. Dva pomoćnika, kada ga oba primaju, imaju svaki po 33 forinte godišnjega dodatka. Sadržaj su jedanaestoga odgovora dužnosti svećenika. Župnu misu s tumačenjem Evanđelja i poukom vjeronauka slavi u devet sati prijepodne u župnoj crkvi u sve glavne blagdane i sve nedjelje u godini, osim blagdana Blažene Djevice, Presvetoga Trojstva i po kojega drugo-

ga, kada se slavi u područnoj crkvi u Solinu. Pomoćnik slavi u područnoj crkvi sve nedjelje i blagdane, osim blagdana Svih Svetih, kada on slavi u župnoj crkvi.³⁰ Razumije se da onda kada blagdane slavi župnik u župnoj crkvi, pomoćnik slavi u područnoj crkvi.³¹ U treću nedjelju svakoga mjeseca izloži Presveto Otajstvo i obavi ophod oko crkve s blagoslovom neposredno poslije mise. Druga izlaganja i blagoslove s Presvetim Otajstvom ne obavlja poslijepodne u velike svetkovine kroz godinu, ni u osmini Tijelova, a također ni u petke kroz ožujak. U danu prvoga svibnja i kroz listopad i svake nedjelje poslijepodne pjeva jedno otajstvo krunice s lauretanskim litanijama. U nedjelje studenoga i kroz poklade ništa ne radi u crkvi poslijepodne. U župnoj crkvi svakoga dana korizme pjeva velike litanije. Obavlja s Presvetim Otajstvom tijelovski ophod, u Veliki petak i dan prošnje na Svetoga Marka. U Velikom tjednu obavlja sve obrede koje je Crkva propisala.

U odgovoru je na dvanaesto pitanje potvrđeno kako nema javnih prilježnika ni drugih sablazni. Psovke su općenite i ne manjka ih, a bludnost nije rijetka. U odgovoru je na trinaesto pitanje potvrđeno kako nema općinske škole, a župnik inače neke dječake poučava u čitanju, pisanju i računanju. U odgovoru su na četrnaesto pitanje podatci o župnome pomoćniku. Sada nisu dva, nego samo jedan pomoćnik. Don Petar Grubić je rođen u Solinu 2. srpnja 1809. Sve je učenje obavio redovito i godine je 1837. završio četverogodišnji tečaj teologije u Središnjem sjemeništu u Zadru s ocjenom prvoga reda u svim predmetima, a s odlikom u vjeronauku. Svećeničko je ređenje primio u rujnu 1837. Do 23. rujna 1839. živio je u Splitu kao zaseban svećenik (*Sacerdote privato*), a od toga dana u Kaštel Kambelovcu kao župni upravitelj i u toj je službi bio trinaest mjeseci. Potom se vratio u Split i opet živio zasebno do 1. siječnja 1842. kada je primio službu župnoga pomoćnika u Župi Vranjicu i Solinu (*Vranizza e Salona*), gdje je sve do sada. Napomena: između službe u Kaštel Kambelovcu i sadašnje, on je mjesec i po u Gornjem Selu na otoku Šolti zamijenio u župničkoj službi tamošnjega župnika dok

23 Drugim rukopisom dodano na kraju retka: *800 meno 200 insolventi 25 libre* (800 manje 200 onih koji ne mogu dati 25 libre).

24 Drugim rukopisom dodano na kraju retka: *20 libre*.

25 Drugim rukopisom dodano na kraju retka: *un facolle per mano rimanere di carantani 10* (jedan ručnik, po dogovoru 10 karantana). Štolarina je plaćanje krštenja, vjenčanja i sprovoda. Jedan karantan je šezdeseti dio forinte.

26 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *e novamente costruita con una stanza anche per il Cooperatore con la Cucina da comune* (i nanovo sagrađena također s jednom sobom za pomoćnika i zajedničkom kuhinjom).

27 Ovaj je podatak iz spisa pohoda zabilježio Slavko Kovačić (S. Kovačić 2011, str. 24, bilj. 23).

28 Izvornim rukopisom nije naznačena godina, ali je drugim rukopisom napisan broj 1656, a to je približno točno, jer je najstarija matica krštenih iz godine 1653. (I. Grubišić 2008, str. 125).

29 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *esiste ed i secondo le norme* (postoji i u skladu je s propisima).

30 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *e la Domenica delle palme* (i u nedjelju Cvjetnicu).

31 Podatke o slavljenju blagdana iz spisa je pohoda zabilježio Slavko Kovačić (S. Kovačić 2011, str. 24, bilj. 23).

je taj bio bolestan.³² Ovdje je svećenik (*sacerdote semplice*) don Josip Podrug, rođen u Solinu i nastanjen u Solinu, posve nesposoban od sljepoće, pa ne slavi bogoslužje.³³ U odgovoru su na petnaesto pitanje podatci o Crkvinarstvu. Predsjednik je Crkvinarstva gospodin Petar Benzon (*Signor Pietro Benzon*),³⁴ blagajnik je Antun Jelić (*Antonio Gelijk*)³⁵ i još su tri crkvinara. U odgovorima su na šesnaesto, sedamnaesto i osamnaesto pitanje podatci o političkim sadržajima. Župa pripada Splitskome okružju. Glavar je sela Luka Ninčević, osumnjičen za priležništvo.³⁶ Župa pripada Splitskoj serdariji. Svi su vjerni podanici Njegova Veličanstva. U odgovorima su na devetnaesto i dvadeseto pitanje podatci o ispovjedaonicama i vjericima koje ne ispovijedaju. U župnoj su crkvi dvije ispovjedaonice, a u područnoj je crkvi jedna polovica ispovjedaonice. Bez ispovijedi je glavar sela i još neki.

U završnome je dijelu spisa nekoliko podataka bez broja pitanja. U župnoj crkvi u Vranjicu valja obaviti nekoliko popravaka (*abbisogna di qualche ristaur*).³⁷ Nedostaju predložnice ili table (*i Convivj ossia le Tabelle*) na oltarima.³⁸ Ostalo je dovoljno provideno. Izuzmemo li iz računa za godinu 1842. sakupljenu milostinju u toj godini, pa i onu u kapeli svoga Gaja, prihod je 273 forinte i 46 novčića, a trošak je 31 forinta i 8 novčića, pa je ostatak 242 forinte i 38 novčića.³⁹

Biskup je Alojzije Marija Pini⁴⁰ prvi put pohodio župu Vranjic 14. srpnja 1848., ali nisu sačuvani spisi toga pohoda.

da. Sačuvan je samo biskupov vlastoručni zapis u matičnoj knjizi vjenčanih: *Vragniza – Salona 14. Luglio 1848 Visto in occasione della Santa Visita Canonica Luigi Maria Vescovo*.⁴¹ Sačuvani spis pohoda župi Vranjicu svjedoči drugi biskupov pohod. Njegovu nazočnost potvrđuje zapis u matičnoj knjizi vjenčanih: (riječi koje je zapisao bilježnik pohoda) *Visto nella Visita Canonica Vragnizza li 27. Luglio 1855.* (biskupov potpis) *Luigi Maria Vescovo*.⁴² Valja naglasiti kako je spis pohoda potpisao Petar Manger,⁴³ biskupov izvanredni odaslanik, kako je naznačeno u njegovu potpisu na koncu spisa (*Delegato Iregolare*),⁴⁴ a svojedobno sam bio zaključio kako je on jedini bio u pohodu, bez biskupa. U spisu nema opisa pohoda, nego je sačuvan samo popis odgovora, raspoređen po brojevima od 1 do 8, a drugi su odgovori okupljeni pod naslovima. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župe: Vranjic (*Vragniza*), a potom mjesto sastavljanja spisa: u župnoj kući, i nadnevcima 26., 27. srpnja 1855. Odgovor na prvo pitanje sadrži podatke o pripadnosti. Selo je u Splitskome poglavarstvu, u Splitskome crkvenom dekanatu i Sućuračkome poddekanatu. Odgovor na drugo pitanje je nabrojanje naselja: Vranjic, Solin, Strana, Blaca i Rupotina. Odgovor na treće pitanje su granice: na istoku Klis i Mravince, na jugu Split, na zapadu su sva Kaštela i Kaštel Sućurac, na sjeveru Konjsko. Odgovor na četvrto pitanje: naslovnik crkve je sveti Martin, a namijenjena je puku. Crkva je posvećena. Odgovor na peto pitanje: Župa je na slobodnoj biskupskoj do-

32 Još podataka o Petru Grubiću: I. Grubišić 2011, str. 145.

33 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 144.

34 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *ne fa le veci Luca Garghich* (tu službu ima Luka Grgić). Po podacima koje mi je 9. travnja 2012. dao Ivan Grubišić, »Petar Benzon (1802. – 1862.) sin je Martina Benzona i Elene Riboli iz Klisa, a žena mu je Roza Carev iz Kaštela. Petrov otac Martin (1758. – 1806.) brat je svećenika Jurja i polubrat (po ocu Jakovu) svećenika Mate Benzona.«

35 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *Martin Iviza* (Martin Ivić).

36 Drugim su rukopisom precrtane riječi »osumnjičen za priležništvo«, a iznad njih napisana riječ: *ammogliato* (oženjen). Podatke sam o njemu tiskao godine 2011. pa ih u potpunosti prenosim, jer su važni za razumijevanje vremena nastanka zapisa drugim rukopisom: »On je jedini posjednik u Solinu, pa sam o njemu uvrstio podatke koje mi je 11. kolovoza 2010. dao Ivan Grubišić. Lukin je otac Vinko (rođen 1761., umro 1809.), a majka Ivanica Delić iz Trogira (umrla 1794., pa je Vinko 1795. vjenčao Luciju, kćer Grge Pletikosića Pare, rođenu oko 1767., sestru Petra Šperca). Luka je rođen 7. studenoga 1793. u Vranjicu. Ta je povezanost s rodom Šperaca veoma vjerojatno utjecala na rano preseljenje Ninčevića iz Vranjica u Solin. Luka je 20. veljače 1814. u Trilju vjenčao Ivanicu Galić iz Trilja. Od 1816. do 1826. imao je desetero djece, a preživio je samo Petar (rođen 1820.). Žena mu je umrla 1826., a Luka je 2. veljače 1845. u Vranjicu vjenčao Matiju Crmarić iz Solina, koja mu 1845. rađa kćer Anticu. Luka je umro u Solinu 16. listopada 1853., a ukopan je 18. listopada u groblju Gospe od Otoka. U matici je umrlih upisano: »Industriante, capo villa locale«, a u matici vjenčanih je godine 1834. upisan kao svjedok »iz Solina butigar i stoji u Solinu«, a godine 1845., na njegovu vjenčanju: »katolik, stoji u Solinu, udovac, industriante« (M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 118, bilj. 107).

37 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *sono fatti* (obavljeni).

38 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *vi sono* (postoje).

39 Ispod riječi »pa je ostatak 242 forinte i 38 novčića« dodano je drugim rukopisom: *si sono fatte le spese per i ristauri*. Ovaj bi podatak bilo moguće protumačiti kako je čitav iznos potrošen na popravke.

40 Šibenik, 10. rujna 1785. – Split, 11. siječnja 1865. Šibenski biskup: carsko i kraljevsko imenovanje 1. siječnja 1839., papinsko proglašenje 8. srpnja 1839., biskupsko ređenje 15. prosinca 1840. Splitsko-makarski biskup: carsko i kraljevsko imenovanje 6. siječnja 1844., papinsko proglašenje 17. lipnja 1844., počeo upravljati 26. siječnja 1845. (Schematismo 1845, str. 1; Stato 1865, str. 41-42).

41 Zadar, Državni arhiv, matične knjige, 1441.

42 Zadar, Državni arhiv, matične knjige, 1442.

43 Split, 23. studenoga 1798. – Split, 30. prosinca 1877. Još podataka: M. Ivanišević 2008, str. 190-191.

44 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, C. 7. a, list 47, 48.

djeli. Nema odgovora na šesto pitanja o povećanju odnosno smanjenju broja župljana i obitelji, a u napomeni je zapisano: župnik ne zna odrediti koliko je povećan broj puka. Odgovor je na sedmo pitanje o župniku. Poštovani je don Luka Vušković (*Luca Vuscovich*) župnik sela izabran godine 1843. Rođen je u Dugopolju 4. listopada 1810. Svećeničko je ređenje primio od biskupa Miošića. Teološke je škole imao u Zadru. Napomena: tuže se prvaci mjesta na župnikov epikurski život što ga približava osobama koje ga čine manje časnim; kažu kako je sposoban župnik, ali im puca srce jer se ne pridržava istinskoga pastirstva. Odgovor na osmo pitanje: župnik stanuje u novoj župnoj kući koju je sagradila Državna blagajna. Kuća je udaljena od crkve oko šest minuta; od te kuće do zadnje kuće u selu je sedam milja hoda. Župnik ima slugu.

U spisu nema više odgovora na pitanja, nego su podatci sabrani u poglavljima s naslovima. Župna plaća: svaka osoba koja se smije pričestiti dužna je dati ili jedan varičak pšenice ili dva varičaka ječma, a na volju je onome koji hoće župniku dati vune, sira i jaja; Državna blagajna sudjeluje u župnikovoj plaći sa 133 forinte. Kapelan: Poštovani je don Ivan Vulić⁴⁵ kapelan zajedno sa župnikom u mjestu. Napomena: Ovaj je kapelan u strahu od župnikove nepravde podjele župne plaće te je rekao kako nije zadovoljan onim što je sam župnik rekao; župnikov sluga pokazuje kapelanu lošu uljudnost i vrijeđa ga riječima kao da postupa s nekim veoma nevrijednim svjetovnjakom; jednom je kapelan zapazio kako sluga na seljački način odnosi žito župne plaće, govoreći kako je i on to dobro zaslužio kao i prošli kapelani. Napomena: Kapelan također jadikuje kako s njim loše postupaju grobar i sakristan župne crkve, pa zato moli neka mu pomognu nositi te okove na početku njegova boravka u selu. Napomena: Kapelan je rekao kako ga župnik zanemaruje i vidjevši se tako čašćen, kaže kako ga valja premjestiti. Kada je župnik zapitan je li zadovoljan kapelanom, odgovorio je kako do sada nema prigovora. Glavar sela: Ivan Suđa⁴⁶ zajedno s crkvinarima moli neka njihov kapelan stanuje u Solinu, jer je tako bliži dušobrižništvu posebno onih mjesta koja su s druge strane brda Kozjaka. Kad kapelan sta-

nuje zajedno sa župnikom, posebno kada svećenik pohodi bolesne u Strani i u Rupotini, dok dođe iz Vranjica do Solina mora se svećenik do bolesnikove kuće zaustaviti u Solinu. Kad svećenik mora poći do druge strane brda Kozjaka, ako stanuje u Solinu, skraćuje put skoro za trećinu, a kada stanuje u Vranjicu, svećeniku je mučniji put, a bolesnik katkada ode u vječnost za ono vrijeme što ga duhovnik izgubi u duljem hodu. Škole: nema niti jedne škole, niti općinske niti pomoćne za puk. Napomena: isti glavar sela zajedno s crkvinarima i najuglednijima iz sela moli utemeljenje škole za pouku njihove djece; jednostavno govore kako su u selima s druge strane brda općinske škole i one pomoćne za puk, a ta su sela bliža upravnim sjedištima drugih gradova; mjesta i sela (ove Župe) zazivaju da ne budu napušteni u poučavanju vlastite sesoske djece. Napomena: za uzdržavanje troška kako škole tako i najma kapelanove kuće, kada bi stanovao u Solinu, kažu kako postoje zemljišta u polju, a njihovi su plodovi pod upravom Splitske općine koja je godine 1854. skupila iznos od 500 forinta. Sablazni: prevladava psovka, krađa i rastrošnost; župnik kaže da su to tri prevladavajuća poroka i ne zna kako ih iskorijeniti jer u Solinu postoje mlinice gdje se skupljaju osobe iz drugih krajeva, a s njima ujedineni mještani stalno su u grešnoj prigodi. Kapelan: prima polovicu župne plaće, uzimajući 12 staja⁴⁷ pšenice od župnikova troška, a uz to kapelan prima od Državne blagajne 17 forinta i 40 novčića. Župni su popisi u redu. Bogoslužje u crkvi je prijekorno jer župnik malo nastoji; vjeronauk je zanemaren. Nepravilnosti nađene u crkvi: Presveto Otajstvo: promijeniti svilu u svetohraništu; krstionica nema pokrivala; nedostaje ljubičasta misnica, a ona koja služi kao ljubičasta je zelena i ona ne smije služiti ni jednoj od ovih dviju boja; misnice valja prilagoditi, jer su na raznim mjestima pohabane; crkvinari jadicuju kako župnik nema nikakvu namjeru dobro održavati crkveno ruho; dvije patene valja s vremenom poboljšati; jedna je bijela misnica zabranjena. Crkvinari: predsjednik Matej Jurić, blagajnik Bartol Čerina,⁴⁸ članovi Matej Mandić, Stjepan Šperac⁴⁹ i Matej Poljak.⁵⁰ Ovi su crkvinari jednodušni i skloni pomoći crkvi; postoje tri dužno-

45 Zakučac, 29. travnja 1800. – Zakučac, 23. srpnja 1878. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 145.

46 Ivan Suđa Pletikosić (Vranjic, 11. lipnja 1806. – Vranjic, 1876.), vjenčanje 7. veljače 1841., žena Kata Grubišić Žuro; otac Grgo Pletikosić Suđa, majka Matija Bojić iz Klisa. Podatke mi je 23. travnja 2012. dao Ivan Grubišić.

47 Mletački staj ima 83,31 litru.

48 Vranjic, 20. siječnja 1809. – Vranjic, 2. veljače 1864., vjenčanje 23. prosinca 1837., žena Lucija Bubić Topo; otac Petar, majka Manda Burić Bilina. Podatke mi je 23. travnja 2012. dao Ivan Grubišić.

49 Još podataka: I. Grubišić 2009, str. 123-126.

50 Vranjic, 15. siječnja 1820. – Vranjic, 17. studenoga 1907., prvo vjenčanje 17. prosinca 1848., žena Manda Benzon, drugo vjenčanje 13. studenoga 1865., žena Ivka Boban, treće vjenčanje 21. srpnja 1887., žena Marija Cikotić iz Doca (udovica); otac Mihovil, majka Marta Kljaković Gašpić. Podatke mi je 23. travnja 2012. dao Ivan Grubišić.

snička ključa blagajne, a u njoj je 349 forinta i 9 novčića. Crkva ima dva vinograda; nije moguće pokazati urod, jer je odnedavno grožđe bolesno. Svetište Blažene Djevice u Solinu (*Santuario della Beata Virgine a Salona*): pod upravom je Crkvinarstva u Vranjicu; treba crkvicu bolje uzdržati, a k tome u njoj ubuduće prikladnije uzdržati i sveto ruho i rubeninu.⁵¹ Svetište svetoga Gaja (*Il Santuario di San Cajo*): također je pod upravom Crkvinarstva u Vranjicu; novac je ovoga svetišta odvojen i čuvan u blagajni Crkvinarstva u Vranjicu; tu je novca 1358 forinta od dragovoljne milostinje dobročinitelja; opća je želja ovaj novac utrošiti za povećanje kapele svetoga Gaja u koju sada samo šest osoba može stati.⁵² Također je želja puka vidjeti svetište Blažene Djevice u Solinu još uređenije i povećano i kada se dogodi odluka o početku poboljšanja ovih dvaju svetišta, kaže se da će puk sakupiti milostinju za dovršenje djela.⁵³

Sačuvani spis pohoda župi Vranjicu svjedoči treći pohod kad je biskup bio Alojzije Marija Pini. Nije izričito zapisano tko je obavio pohod jer u spisu nema opisa pohoda, ali bi bilo moguće opravdano pretpostaviti osobno biskupovo pohođenje po napomeni na koncu spisa: *Dietro vive istanze della popolazione di Salona, Sua Signoria Illustrissima e Reverendissima Monsignor Vescovo dispose che l'Amministratore Catich celebri in una Domenica d'ogni mese la Santa Messa nella Sucursale della Beata Vergine a Salona, e fu già rilasciato più tardi apposito relativo Decreto.*⁵⁴ U popisu odgovora, nisu zapisani svi brojevi, kao u prijašnjim pohodima, pa nije moguće znati na koja pitanja nema odgovora. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župe: Vranjic – Solin (*Vragniza – Salona*) i nadnevc 17., 18. rujna 1858. Odgovor na prvo pitanje sadrži podatke o župnome upravitelju. Župni je upravitelj ove Župe don Antun Katić (*Don Antonio Catich*).⁵⁵ Rođen je 1. svibnja 1821. u Velome Varošu u Splitu, a svećeničko je ređenje primio 6. rujna 1846. Školovanje je redovito završio, a

primio je dušobrižničku službu kao pomoćnik u Velome Varošu kroz tri godine i devet mjeseci, potom kao upravitelj u Donjem Dicmu kroz četiri godine, u Srinjinama kroz dvije godine i dva mjeseca i konačno ovdje od 7. ožujka 1857. Odgovor na treće pitanje sadrži podatke o crkvama u polju. U crkvi svetoga Nikole nema slavlja u danu sveca naslovnika jer u župnoj crkvi postoji svečev oltar, nego je slavlje u danu Nevine djece⁵⁶ i trećega dana poslije Uskrsa, kada je blagoslov polja, i trećega dana poslije Duhova, kada je blagoslov polja. Uz kapelu je svetoga Gaja nedavno sagrađena kružna građevina i to milostinjom koju darežljivo sakupljaju na svečev blagdan i kroz godinu.⁵⁷ Napomena: u danima kada je slavljena sveta misa u trima poljskim kapelama sva sakupljena milostinja pripada župniku. Odgovor na četvrto pitanje sadrži broj župljana: ukupno 1453, svi su katolici. Odgovor na peto pitanje sadrži broj obitelji: 272. Odgovor na deveto pitanje sadrži podatke o nadarbini: ona je u plodovima, a njihova je količina naznačena u spisima kanonskoga pohoda u godinama⁵⁸ 1843. i 1853. s razlikama u novim izjavama o nadarbinama u kojima je Ordinarijat iskazao Namjesništvu opravdani prigovor. U novoj župnoj kući valja popraviti temelje prozora na istoku, a za uzdržavanje treba obnoviti kapke na drugim prozorima. Odgovor je na jedanaesto pitanje o bogoslužju. Osim nabrojenoga bogoslužja, u jednu nedjelju poslije Duhova, po župnikovu izboru, a u suglasnosti s crkvinarima, valja obaviti ophod počevši od župne crkve, i posjetiti crkve u polju, a slaviti svetu misu u područnoj crkvi Blažene Djevice; sakupljena milostinja pripada župniku. Odgovor je na četrnaesto pitanje o župnom pomoćniku: sada ga nema, jer nedostaje svećenika. Odgovor je na petnaesto pitanje o crkvinarima: svi sadašnji ostaju još nekoliko dana jer se očekuju odluke za nove. Odgovor je na šesnaesto pitanje o glavaru sela: to je Ivan Pletikosić, osoba koja ne zadovoljava. Napomena: blagajna Crkvinarstva je uredno držana pod trima

51 U svome proučavanju crkve Gospe od Otoka Arsen Duplančić je naveo riječi u talijanskome izvorniku od (prevedenih) riječi »Svetište« do »rubeninu« (A. Duplančić 1999, str. 34, bilj. 108).

52 Od početka poglavlja do (prevedenih) riječi »može stati« naveo sam talijanski izvornik u proučavanju crkve svetoga Gaja (M. Ivanišević 2002, str. 653-654 i 657, bilj. 65).

53 Od (prevedenih) riječi »Također je želja« do konca rečenice, naveo je talijanski izvornik Arsen Duplančić (A. Duplančić 1999, str. 34, bilj. 108).

54 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, C. 8.

55 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 145-146.

56 Tada je bio dvostruki blagdan s osminom, 28. prosinca. Vjerojatno je blizina Božića uvjetovala slavljenje u ovoj poljskoj crkvi, jer su tako vjernici iz okolnih naselja mogli u većem broju slaviti Božić. S pravom je Marko Matijević naglasio moje nepoznavanje podatka o slavljenju ovoga blagdana u crkvi svetoga Nikole (M. Matijević 2011, str. 106, bilj. 199), ali ja sam još uvijek ustrajan u svome zaključku o nepotpunome opisu slike, kako ga je Lovre Katić napisao riječima: »na njoj je prikazan sv. Nikola i Nevina dječica« (tiskano 1955.). To su dva odvojena ikonografska sadržaja koja međusobno nisu ničim povezana, pa ne smiju biti povezana samo veznikom »«, koji ne tumači njihovu stvarnu vezu na slici, ako su Nikola i Nevina djeca doista bili naslikani neodijeljeni na jednoj slici. Možda slika iz godine 1859. još uvijek postoji toliko sačuvana da može posvjedočiti jesam li imao pravo.

57 Dio izvornika o kapeli i o župnome upravitelju naveo sam u svome proučavanju (M. Ivanišević 2002, str. 654 i 658, bilj. 71 i 72).

58 Godina je 1843. točna, a godina 1853. je vjerojatno netočna, jer je pohod bio 1855., a nisu vjerojatna dva pohoda u tako kratkome vremenskom razmaku.

ključevima; nabranje novčanih iznosa pod brojevima od 1 do 11 (od 1 do 6 su u vrećicama, 7 i 10 su u smotku): 1 = 44 forinte i 32 novčića (u karantanima); 2 = 65 forinta i 44 novčića (u karantanima); 3 = 25 forinta i 3 novčića (u polukarantanima); 4 = 227 forinta i 18 novčića (u šestini karantana); 5 = 66 forinta i 40 novčića (u dvadesetini karantana); 6 = 448 forinta (u zlatnicima); 7 = 3 forinte (u šestini karantana); 8 = 230 forinta (u bankovnim obveznicama); 9 = 3 forinte i 9 novčića (u bakrenjacima od tri karantana); 10 = 1 forinta i 5 novčića (u komadima od 3 i 5 srebrnih karantana); 11 = 4 forinte i 27 novčića (fenig); ukupno 1118 forinta i 58 novčića. Napomena: Na živu zamolbu puka u Solinu, Njegovo Gospodstvo Presvijetli i Prepoštovani Monsinjur Biskup je odredio da župni upravitelj Katić slavi u jednu nedjelju svakoga mjeseca svetu misu u područnoj crkvi Blažene Djevice u Solinu, a poslije će već o ovome biti izrađen posebni spis. (*Dietro vive istanze della popolazione di Salona, Sua Signoria Illustrissima e Reverendissima Monsignor Vescovo dispose che l'Amministratore Catich celebri in una Domenica d'ogni mese la Santa Messa nella Sucursale della Beata Vergine a Salona, e fu già rilasciato più tardi apposito relativo Decreto.*)

Sačuvani spis pohoda župi Vranjicu svjedoči prvi pohod kad je biskup bio Marko Kalodera.⁵⁹ Iako je spis kratak, sadrži opis pohoda, a u tome opisu nema odgovora pod brojevima, nego je sve ispričano.⁶⁰ Na početku je spisa naslov Vranjic Solin (*Vranjica Salona*), a potom je opis. Dolazak je bio kroz dan 3. srpnja 1868. u sedam sati poslijepodne. Dana je 4. srpnja suposjetitelj fra Vinko Janović⁶¹ slavio misu i izrekao propovijed. Poslijepodne je monsijnor biskup u društvu s fra Janovićem i župnikom Dianom počeo pohod crkvi svetoga Gaja i našao potrebnim odrediti neka dvama polukružnim staklima budu zatvoreni lukovi iznad dvaju pokrajnjih vrata i tako završenim lukom

budu zatvorena vrata, a uz to im valja još staviti i potrebne rešetke pa još više zaštititi sadašnje praznine. Pohodeno je Crkvinarstvo i u blagajni sada ima 845 forinta i 23 novčića imovine u novcu, a uz to i državnih obveznica u nominalnoj vrijednosti 540 forinta. Nisu sve stavke potvrđene spisima, kako prihodi, tako i troškovi, te manjka ju priznanice i namire. Crkvinari su: Stjepan Jelić, predsjednik; Jakov Mikelić, blagajnik; Ivan Pletikosić, Josip Cikatčić Bodulić, Vinko Parać.⁶² O promjenama dužnosti bit će sastavljen posebni zapisnik. Glavar sela Solina je Stjepan Šperac. Priležnik je Bilić opomenut neka oženi priležnicu i ozakoni porod, a obećao je to učiniti čim mu okolnosti dopuste. U pohodu župnoj crkvi u Vranjicu nađeno je da na ispovjedaonicama nedostaju ploče s pridržanim slučajevima.⁶³ Dana je 5. srpnja monsijnor biskup učinio svečani ulazak, blagoslovio je voštane medaljice, ispitao vjeronauk, krizmao i propovijedao pobožnome narodu i dao uobičajeni oprost, a misu je slavio fra Janović. Dana je 6. srpnja monsijnor pošao u područnu crkvu u Solinu posvećenu Blaženoj Djevici. Misu je pjevao prepoštovani kanonik Alujević,⁶⁴ a biskup je izrekao propovijed u kojoj je puku preporučio neka se pobrine na svaki način povećati ovo svetište, a s mnogo je obzira opazio kako crkva ima samo jednu ispovjedaonicu,⁶⁵ pa je odredio neka izrade i drugu za udobnost narodu kada dolazi na ispovijed. Župna se nadarbina sastoji od obične župne kuće dobro uzdržane. Svaka obitelj daje župniku jednu količinu žita po osobi koja je navršila četrnaest godina starosti ili svaka osoba daje jedan varičak pšenice ili dva ječma. Župnik je poštovani don Pavao Diana⁶⁶ (*Don Paolo Diana*) od godine 1861. Rođen je u Makarskoj 23. ožujka 1822., a njegov je ispovjednik poštovani don Filip Felicije Mihovilo-
vić⁶⁷ (*Don Felice Mihovilo-
vić*), župni upravitelj u Klisu. Don Petar Mihanović⁶⁸ (*Don Pietro Mianović*) je rođen u Sitno-

59 Blato, 7. prosinca 1819. – Split, 4. prosinca 1888. Kotorski biskup: carsko i kraljevsko imenovanje 29. siječnja 1856., papinsko proglašenje 19. lipnja 1856., biskupsko ređenje 7. rujna 1856. Splitsko-makarski biskup: carsko i kraljevsko imenovanje 12. ožujka 1866., papinsko proglašenje 29. listopada 1866., počeo upravljati 7. srpnja 1867. (Stato 1867, str. 6). Svoje je prezime pisao Calogera. U Blatu je 6. prosinca 2008. priređen znanstveni skup u čast sto dvadesete obljetnice njegove smrti i tada je predstavljen prvi dio zbornika Biskup Marko Kalogjera, a drugi je dio zbornika tiskan godine 2009.

60 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, D. 1.

61 Sumartin, 31. listopada 1822. – Sumartin, 8. rujna 1913.; fratar malobračanin Provincije Presvetoga Otkupitelja; svećeničko ređenje 2. srpnja 1848.; u času pohoda bio je podžupnik u Gradcu (V. Kapitanović 2010).

62 Vranjic, 9. kolovoza 1810. – Vranjic, 13. ožujka 1889., vjenčanje 27. studenoga 1846., žena Jakovica Vukšić Stipeta; otac Josip (30. ožujka 1778. – 2. listopada 1814.), majka Kata Lacić iz Vrlike (1793. – 1827.). Podatke je proučio Ivan Grubišić (I. Grubišić 2010, str. 73, 74, 75).

63 Opći je crkveni sabor u Trentu, na četrnaestome zasjedanju 25. studenoga 1551., odredio način ispovijedanja po kojem postoje grijesi koje ne smije odriješiti svaki ispovjednik, nego samo onaj koji ima na to pravo, a pokornik je u ispovijedi morao biti obaviješten koje grijeh mora ispovjediti takvome ovlašteniku; toj su zadaći služile ploče s popisom pridržanih grijeha.

64 Andrija Alujević (Split, 25. studenoga 1805. – Split, 31. svibnja 1881.). Još podataka: I. Ostojić 1977, str. 146-147.

65 Od (prevedene) riječi: »puku preporučio« do riječi »jednu ispovjedaonicu« naveo je talijanski izvornik Arsen Duplančić (A. Duplančić 1999, str. 34, bilj. 109).

66 Još podataka o ovome svećeniku: I. Grubišić 2011, str. 146.

67 Srednje Selo, 29. kolovoza 1830. – Split, 24. prosinca 1871.; svećeničko ređenje 29. siječnja 1860. (podatke mi je dao 28. travnja 2012. Slavko Kovačić).

68 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 146.

me 8. lipnja 1839., svećeničko je ređenje primio u prosincu 1867., službuje kao župni pomoćnik od 1. siječnja ove godine, a njegov je duhovnik fr. Vjekoslav Verzoti⁶⁹ (*Padre Luigi Verzotti*). Odnos u kojem je sa župnikom poznat je monsinjoru.

Sačuvani spis pohoda župi Vranjicu svjedoči drugi pohod kad je biskup bio Marko Kalodera. Iako je spis kratak, sadrži opis pohoda, a u tome opisu nema odgovora pod brojevima, nego je sve ispričano.⁷⁰ Na početku je spisa opis dolaska u Župu. Dana 28. svibnja 1883. u pet sati poslijepodne, kada je (biskup) došao k vjernicima Vranjica i Solina, oni su na čelu s poštovanim župnim vikarom don Josipom Jurčevićem⁷¹ (*Don Giuseppe Jurčević*), župnim pomoćnikom don Andrijom Lovrinčevićem⁷² (*Don Andrea Lovrinčević*), gospodom Stjepanom Špercem, seoskim glavaram, i Grgićem, predsjednikom Crkvinarstva, u dobrome broju, s križem ovijenim zastavom, došli dočekati Njegovu Prepoštovanu Uzvišenost.⁷³ Kada je poljubio križ što mu ga je dao poštovani župni pomoćnik i kad su se pozdravili nastavio je putovanje. Naslov je opisa ovoga dijela pohoda Vranjic – Solin (*Vranjica – Salona*) uvršten u opis kao nastavak riječi »putovanje«; nastavio je putovanje u Vranjic – Solin. Kada su došli u župnu crkvu, poklonio se Presvetome Otajstvu, supohoditelj je Pivčević,⁷⁴ u ime biskupa, zahvalio nazočnima za plemenitu pratnju i doček, a naglasio je davnu veličinu Solina, govoreći kako se vidi da vjera koju je propovijedao sveti Dujam još živi i plodotvorno je sačuvana u njihovim srcima.⁷⁵ Zatim je najavio raspored svetih bogoslužja koja će se dogoditi kroz tri dana svetoga pohoda. Potom je biskup svima dao pastirski blagoslov. Tu je večer biskup otišao u Split na sjednicu i mijenjanje članstva Javne dobrotvornosti, koja će se dogoditi sljedećega dana. Tako su ujutro 29. svibnja supohoditelji i drugi svećenici neprestano ispovijedali i pričestivali vjernike koji su u velikome broju došli. U deset sati prijepodne supohoditelj je Pivčević slavio pjevanu

svetu misu i propovijedao, a navečer se toga dana biskup vratio iz Splita. Ujutro je 30. svibnja supohoditelj Pivčević s drugim svećenicima otišao dobar sat do Solina slaviti, ispovijedati i pričestivati vjernike. Poslije nego je obavio razne biskupske poslove, biskup je u devet sati prijepodne također otišao u Solin, u društvu supohoditelja Žuvele (*Zuvela*),⁷⁶ obaviti svete obrede. Kad je tamo došao, svečano je ušao u crkvu, dao je odrješenje mrtvima i za pjevanje mise, koju je slavio supohoditelj Žuvela, održao veoma lijepu pastirsku propovijed primjerenu mjestu i okolnostima, blagoslovio je krunice i medaljice, dao pročitati odluku svetoga sabora tridentskoga o izopćenju onih koji prisvoje crkvena dobra i plodove⁷⁷ i udijelio je pastirski blagoslov. Poslije mise ispitao je djecu o vjeronauku i njima je podijelio sveti sakrament krizme. Poslije je pošao u kuću gospodina Šperca, glavar mješta, koji je pripremio sjajan objed biskupu i svim svećenicima koji su tu sudjelovali.⁷⁸ Poslijepodne toga dana, po biskupovoj odredbi, prepoštovani se supohoditelj kanonik Žuvela vratio u Podgoru odakle je pošao u Makarsku na kanoničko ustoličenje u Kaptolu te sustolne crkve. Telegrafski je bio pozvan u zamjenu kao supohoditelj prepoštovani don Matej Pavlović Čića, kanonik toga Kaptola.⁷⁹ Biskup je u društvu supohoditelja Pivčevića kočijom pošao do Klisa, a potom se vratio u Vranjic. Ujutro su dana 31. svibnja bile ispovijedi i pričesti u župnoj crkvi u Vranjicu, u deset sati prijepodne svečani biskupov ulaz u crkvu i svi drugi sveti obredi kao prijašnjega dana u Solinu. Poslije objeda biskup u pratnji glavara sela Šperca i predsjednika Crkvinarstva Grgića, odlazi kočijom u Kaštel Sućurac.

Na koncu je spisa posebno poglavlje s naslovom Opažanja. Solin, crkva Blažene Djevice: nedostaju ploče za pravu na misu i zahvalu, a također i križ u sakristiji; svetohranište, iako nije u uporabi, nije prikladno; nema niti jedne albe ni križatice (svećeničkoga šešira); ispovjedaonica je bez ploče pridržanih slučajeva. Vranjic: župna je crkva po-

69 Korčula, 1. studenoga 1808. – (nisam dobio odgovor iz provincijalnoga arhiva); fratar dominikanac; svećeničko ređenje 14. ožujka 1841.

70 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, D. 5. a, list 14v, 15, 16.

71 Makarska, 11. veljače 1842. – Makarska, 18. veljače 1911. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 147.

72 Makarska, 12. veljače 1859. – Lokvičići, 4. siječnja 1921.; svećeničko ređenje 8. listopada 1882.; u tiskanome je pregledu za godinu 1883. ubrojen u svećenike koji su živjeli u Makarskoj, a u tiskanome je pregledu za godinu 1884. župni upravitelj u Župi Makar-Kotišina, izabran godine 1883.

73 Ovaj je naslov zapisan u svakome spomenu biskupa, pa ga svaki put ne navodim, nego prevodim samo riječju »biskup«.

74 Toma Pivčević (Gata, 11. prosinca 1844. – Makarska, 30. prosinca 1899.), svećeničko ređenje 14. srpnja 1867.; u vrijeme je pohoda bio župnik u Gatima, izabran godine 1872. (I. Pivčević 2008, str. XV).

75 Ovaj je navod iz govora hrvatski preveo Slavko Kovačić (S. Kovačić 2011, str. 26, bilj. 25).

76 Antun Žuvela (Blato, 29. srpnja 1836. – Makarska, 7. kolovoza 1896.); svećeničko ređenje 18. lipnja 1859.; u vrijeme je pohoda bio župnik u Podgori, izabran godine 1878.

77 Opći je crkveni sabor u Trentu, na dvadesetprvome zasjedanju 16. lipnja 1562., odredio postupak s crkvenim imanjem, pa tako i kažnjavanje onih koji imanje prisvoje.

78 Ovaj je dio opisa hrvatski prepričao Slavko Kovačić (S. Kovačić 2011, str. 26, bilj. 26).

79 Makarska, 20. rujna 1826. – Makarska, 14. kolovoza 1904.; svećeničko ređenje 26. listopada 1851.

svećena svetomu Martinu. Prostor je glavnoga oltara ova- ga časa pod zabranom jer je na raznim mjestima pala žbu- ka koju valja veoma žurno popraviti, a isto tako i prozore u tome prostoru i u čitavoj crkvi izraditi tako da se mogu otvo- riti kada treba; krstionica je bez pokrivala; sveto je ruho loše održavano i u velikome neredu, a zabranjena je jedna alba i jedan oltarnik; priskrbiti dva jastuka. Župni ured: sada je održavan u redu, upisnik i pripadajuće mu spise biskup je ocijenio 'pohvalno',⁸⁰ Nađen je u redu i bogoslužni pravilnik; kada je riječ o odlukama, kako proizlazi iz pregleda ureda, nisu ni upućene poštovanom don Josipu Jurčeviću niti po- stoje, ali mu je određeno neka ih ubuduće sačuva. Pohod Crkvinarstvu kao i pohod Upisniku župnoga imanja i Po- hod osoba obaviti će biskup u nekome drugom vremenu. Groblje je veoma zapušteno i određena je doličnija skrb.

Sačuvani spis pohoda župi Vranjicu svjedoči prvi po- hod kad je biskup bio Filip Franjo Nakić.⁸¹ Sadrži opširan opis pohoda i u njemu nema odgovora pod brojevima, osim u Opaskama.⁸² Spis prepisujem u potpunosti po na- čelu objašnjenome u uvodu.

Vranjic – Solin. Dne 27 studenoga 1895 prisvitli biskup u pratnji prepoštovanoga kanonika Jerke Jelića⁸³ i don An- drije Matasa⁸⁴ uputi se kočijom na tri i po poslijepodne put Vranjica. Na podan Trcele dočeka poštovani župski opravi- telj don Frane Ivanišević⁸⁵ sa svojim pomoćnikom poštova- nim don Jerom Franceschi⁸⁶ i sa pukom i bratimim sa svi- ćam i dicom pučke učione predvodjenom od učitelja Supi- na. Poštovani Ivanišević dade dobrodošlicu na ime pučan- stva želeć da sveto pohodjenje uvede mir medju ova dva sela i dobro duhovno. Prisvitli biskup odgovori u kratko, pak pivanjem »Blagoslovljen Bog Izraelov« od pivača upu- tila su se ovi k župskoj crkvi, gdi se je obavio obred po pro- pisu Rimskog Pontifikala. Prisvitli biskup zahvali na lipom i kršćanskom dočeku, otvori pak sveto pohodjenje poka- zav uzroke istoga i obrede koje će se obaviti kroz ova dva dana, potičuć virnike na svetu izpovid za primiti podpu- no prošćenje skopčano sa papinskim blagoslovom, te udili svoj pastirski blagoslov. Zatim bi izložen Sveti Sakrament, te pivanjem »Počitajmo« udili prisvitli blagoslov. Završivši

se obred prisvitli sa supohodnicim [pođe] u župsku kuću, gdi ove večeri pregleda župski ured, dočim prid kućom u znak veselja bacali su se vatrometi i bengalska svitla. Na 28 u pet sati ujutro supohodnici počeli su izpovidati i prepo- štovani Jelić priko svoje mise pripovidaao je, pošto je bila puna crkva svita. Na sedam i po prisvitli rekao je misu i pri- čestio one koji su se do onda izpovidili. Po misi prisvitli bi- skup podje sa župskim opraviteljem podje pohoditi učio- nu za izpitati u nauku kršćanskomu, dica su dobro odgo- varala, te za uspomenu darovao je svakomu učeniku sličiću. Na deset i po prisvitli dade odrišenje mrtvih u pokopa- lištu po propisu. Zatim je bila misa pivana u starosloven- skom jeziku od poštovanoga župskog opravitelja, posli iste prisvitli izpitao je dicu koja ne pohađaju učionu, te su do- bro odgovarala; a prisvitli priporuči roditeljim da šalju sva- ke nedilje dicu na nauk kršćanski kako su i dosada. Izpovi- dalo se je uz pomoć bližnjih svećenika do jedne ure poslije- podne. Posli podne posli nego su se malo odmorili svećeni- ci nastavilo se je izpovidati do kasne dobe. Na pet sati bila je propovid prepoštovanog Jelića, posli koje izmolio se je dilak od ruzarija i prisvitli udili blagoslov sa Prisvetim Sakra- mentom. Dne 29 opet nastavilo se je rano u pet sati izpovi- dati, prepoštovani Jelić držao je govor ujutro rano. Prisvitli radi posala uredovnih večer prije bio se je povratio u Split, te danas u osam i po vrati se u Vranjic, gdi reče misu i pri- česti one koji su se bili izpovidili. Na deset sati župski opravi- telj sa pukom dodje dignuti prisvitloga i barjakom crkov- nim, koji obučen pontifikalno učini svečan ulaz u crkvu sa pivanjem »Blagoslovljen Bog Izraelov«. U crkvi blagoslovi pak krunice, križiće i druge slike, prisustvova pak misi piva- noj od župskog opravitelja, priko koje prisvitli držao je svo- ju pastirsku homiliju. Posli iste svršiv izpovidi, prisvitli po- kazav važnost podpunog oprosta, udili papinski blagoslov. Zatim priporuči: a) roditeljim da slide slati svoju dicu na kr- šćanski nauk svake nedilje; b) da se čuvaju psosti i krive kle- tve; c) da izvršuju dan svetačni neidjuć bez potrebe u grad; d) o upisivanju u zadrugu Svete obitelji.⁸⁷ Zatim kazav mi- losti koje podiljuju sakrament svete krizme u duši dice, i ka- zav dužnosti kumova, udili svetu krizmu 112 dice. Napo-

80 Riječ je napisana hrvatski.

81 Silba, 3. listopada 1837. – Split, 19. prosinca 1910. Carsko i kraljevsko imenovanje 30. lipnja 1889., papinsko proglašenje 30. prosinca 1889., biskupsko ređenje 3. veljače 1890., počeo upravljati 16. ožujka 1890. (Status 1890, str. 11; Status 1911, str. 155).

82 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, E. 8, stranica 103, 104, 105, 106.

83 Vranjic, 30. rujna 1843. – Split, 3. kolovoza 1905. Još podataka: I. Ostojčić 1977, str. 155-156.

84 Split, 5. studenoga 1854. – Split, 5. prosinca 1918. Još podataka: I. Ostojčić 1977, str. 188-189.

85 Jesenice, 1. siječnja 1863. – Jesenice, 4. lipnja 1947. Još podataka: I. Ostojčić 1977, str. 194-195; I. Grubišić 2011, str. 148.

86 Omiš, 15. studenoga 1869. – Rogoznica, 8. studenoga 1914. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 148.

87 Papa Leon Trinaesti (Gioacchino Pecci; Carpineto Romano, 2. ožujka 1810. – Roma, 20. srpnja 1903.; izabran 20. veljače 1878., krunjenje 3. ožujka 1878.) svojim apostolskim pismom *Neminem fugit* od 14. lipnja 1892. utemeljio je Pobožnu udrugu Svete Obitelji (*Pia Associazione della Sacra Famiglia*). Hrvatski i talijanski prijevod svih spisa o utemeljenju tiskao je List Biskupije Splitske i Makarske u brojevima 4 (travanj, str. 32-42) i 5 (svibanj, str. 45-48) u godini 1893.

kon izmoliv »Angjeo Gospodnji«, procesijonalno pivanjem »Tebe Boga hvalimo« vrati se župskoj kući na jedan i po sat poslijepodne. Posli podne prisvitli prigleda stanje crkvinarstva i blagajnu, na četiri sata, posli nego li je izmolio psalam »De profundis« i dao prisvitli svoj pastirski blagoslov u crkvi, bi praćen od puka do Trcele, gdi župski opravitelj zahvali prisvitlomu na trud i dobro duhovno, koje se uhva da će uztrajati za mnogo; želeći da i drugamo urodi duhovnim plodom na spasenje duša, komu prisvitli odvrati ukratko, te udili puku još jedan put svoj pastirski blagoslov. Zatim uputi se kočijom put Solina. Na mostu dočeka poštovani župski pomoćnik don Jere Franceschi sa pukom i dicon pučke učione predvodjenom od učiteljice Anke Ković prisvtloga biskupa, komu na ime puka dade dobrodošlicu. Zatim uputili se svi k crkvi pivanjem »Blagoslovljen Bog Izraelov«. U crkvi obavilo se je kako je propisano po pontifikalu. Prisvitli zahvaliv na lipom dočeku i bodrio virnike na pristupanje Svetom Sakramentu za dobit podpuno prošćenje skopčano papinskim blagoslovom, otvori sveto pohodjenje i kazav uzroke pohodjenja i obrede koje će se obaviti kroz ova dva dana, udili svoj pastirski blagoslov. Prepoštovani Jelić zatim odmah održao je kratku propovid, posli koje izmolio se je dilak prisvetog ruzarija i zaključio se je obred sa blagoslovom Prisvetim Sakramentom udiljenim od prisvitlog biskupa na sedam i jednu četvrt. Na 30 u jutro rano supohodnici počeli su slušati svete izpovidi. Prepoštovani Jelić držao je propovid priko mise pošto je bilo mnogo svita. Kasnije stiglo je bližnjih svećenika za pomoći izpovidati. Na osam sati prisvitli rekao je misu i pričestio one koji su se bili do onda izpovidili. Posli mise prisvitli dade odrišenje mrtvim u pokopištu po propisu Pontifikala. Zatim sa župskim pomoćnikom podje obači učionu i izpitati dicu u kršćanski nauk. Dica dobro su odgovarala, te prisvitli darova dicu medaljicom i knjižicom za uspomenu. Na deset sati prepoštovani Jelić držao je opet propovid, posli koje župski pomoćnik izpiva misu u staroslovenskomu jeziku. Posli iste prisvitli udili 150 dicitu svetu Krizmu, pošto je bio veliki broj krizmanika, pokazav prije plodove Svetoga Sakramenta, i o dužnostim kumova. Napokon pozdravom Angjeoskim svrši se sveti obred u jedan i po sat poslijepodne. Posli podne nastavilo se je izpovidati. Na pet sati prepoštovani Jelić držao je propovid, posli koje izmolilo se je sveto ruzarije i bi udiljen blagoslov sa Prisvetim Sakramentom udiljenim od prisvitlog biskupa. Dne 1 prosinca, pošto je bila nedilja, poštovani Matas vratio se je bio u Split za reći misu u Stolnoj crkvi, te povratio se je u Solin na osam sati, dočim

poštovani Jelić i župski pomoćnik izpovidali su od ranoga jutra. Prisvitli rekao je misu na osam sati i pričestio virnike. Posli mise izpitao je dicu koji ne polaze učionu i odgovarala su dosta dobro, te preporučio roditeljim da nastoje dati svoju dicu na kršćanski nauk svake nedilje. Na deset prepoštovani Jelić propovidao je, zatim župski pomoćnik sa pukom podje dignuti prisvitloga biskupa u kući pomoćnikovoj, koji obučen pontifikalno pivanjem »Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov« učini svetčani ulaz u crkvu. Prija svega prisvitli blagoslovi krunice, križice i medaljice, prisustvova pak misi pivanoj od župskog pomoćnika, priko koje prisvitli priporuči: a) roditeljim za dobar odgoj dice i da ju šalju svake nedilje na nauk kršćanski; b) da se čuvaju krčam dokazujući kakvo zlo donaša i pojedinim i obiteljim; c) da se čuvaju psosti i krive kletve; d) o upisivanju u zadrugu Svete obitelji; d) o međusobnoj ljubavi i slogi. Posli mise prisvitli pokaza milosti koje donaša podpuni oprost, udili papinski blagoslov. Napokon držao ketehezu o svetoj Krizmi, udili ju 260 dice.⁸⁸ Zatim pozdravom Angjeoskim praćen procesijonalno od puka pivanjem »Tebe Boga hvalimo« vrati se na jedan i po kući pomoćnikovoj. Posli podne, posli nego je prisvitli biskup pregledao stanje crkvinarstva, na četiri i po, posli nego se je izmolio psalam »De profundis« u crkvi, udili svoj pastirski blagoslov. Te praćen od puka do Grgića kuće, gdi poštovani župski opravitelj na ime puka zahvali prisvitlom biskupu na trudu, želeć mu dugo zdravlje. Prisvitli zahvali i udili još jedan put svoj pastirski blagoslov, te sa svojim supohodnicim vrati se u Split pišice, gdi se je stiglo, zahvaleć Bogu, u dobrom zdravlju na šest sati. I tako svršilo se je sveto pastirsko pohodjenje za ovu godinu.

Opazke:

a) Vranjica: 1) Župska crkva dobro držana ali mnogo vlažna, jer blizu mora. Odore su u redu. Ima pet oltara dobro držanih. Krštenica u redu. 2) Pokopište držano je u redu, ali nastoji se sagrađiti novo. 3) Župska kuća prostrana su četiri sobe, ali treba popravaka. 4) Župski ured u redu. Zapisnika župskoga ureda prvo godine 1891 nedostaje, ali od ove godine u redu. Spisi bili su u neredu, ali sadašnji opravitelj meće jih u red. Stanje duša staro, ali počeo se je učiniti novo. Knjige propisane u redu. List Biskupije od godine 1890 u redu.

b) u Solinu: 1) Župska crkva nova prostrana dobro uzdržavana. Odore su u redu. Krštenica u redu. 2) Pokopište novo u redu.

Ostale opazke glede bratovština i crkvinarstva prisvitli biskup pridržao je k sebi.

88. Iz ovoga je izvora Slavko Kovačić prepričao broj krizmanika u Vranjicu i u Solinu (S. Kovačić 2011, str. 26, bilj. 27).

Biskupski pohodi župi Mravincima i župi Mravincima i Kučinama

Spisi biskupskih pohoda župi Mravincima i župi Mravincima i Kučinama do uključivo godine 1895. pisani su talijanski, pa sam u prevođenju postupio onako kako sam opisao u izdanju prijašnjih spisa. Spis pohoda biskupa Filipa Franje Nakića u godini 1898. pisan je hrvatski pa ga prepisujem po načelu objašnjenome u uvodu. Prvi je pohoditelj župi Mravincima biskup Giuseppe Godeassi, iako njegovo ime nije istaknuto u spisu. Može se prepoznati po rukopisu u spisu pohoda župi Vranjicu. Moguće je vremenski odrediti i drugi rukopis kojim su i u ovome spisu pisane promjene. Nema opisa pohoda, nego je sačuvan samo popis odgovora raspoređenih po brojevima od jedan do dvadeset, a podatak na završetku nije označen brojem.⁸⁹ Nisam našao popis pitanja za pohode pa se o pitanjima može samo nagađati po sadržaju odgovora. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župe: Mravince (*Mravinze*) i nadnevak 12. lipnja 1843., ujutro. Sadržaj prvoga odgovora je župnik. Don Lovro Banović⁹⁰ (*Don Lorenzo Banovich*) je rođen u Kostanjama 9. kolovoza 1780. On je župni upravitelj u Mravincima od mjeseca prosinca 1842., a ovdje je premješten iz Dobranja, u Neretvanske kotaru, koja su pohođena u lipnju 1842., vidi broj.⁹¹ Njegov je neposredni prethodnik don Ante Matković⁹² (*Don Antonio Matcovich*) određen za upravitelja u Otriću, gdje je i sada. Sadržaj je drugoga, trećega, četvrtoga i petoga odgovora župna crkva, druge crkve i broj župljana. Župna je posvećena svetomu Ivanu Krstitelju, a župljani imaju na nju pravo. Župa je na slobodnoj biskupskoj dodjeli. Župa nema ni jednu drugu crkvu ni kapelu. Župa ima 130 župljana,⁹³ svi su katolici. Župa ima 28 obitelji,⁹⁴ a svi su u blizini crkve. Sadržaj su šestoga i sedmoga odgovora granice. Na istoku graniči sa Župom Kučinama, a crkve su im udaljene manje od milje. Na zapadu graniči sa Župom Vranjicom, a crkve su im udaljene milju i po.

Na jugu graniči sa Župom Kamenom, a crkve su im udaljene dobru milju. Na sjeveru graniči sa Župom Klisom, a crkve su im udaljene dvije milje. Sadržaj su osmoga odgovora nadarbine i misne zaklade. Župa nema jednostavne nadarbine, ni misne ni druge zaklade. U posebnome je popisu (između devetoga i desetoga odgovora) nabrojen sadržaj župne plaće (brojevi 1 i 2) i opis župne kuće. Plaća sadrži: dva varičaka ječma⁹⁵ po osobi koja se smije pričestiti i štolarinu. Župnik daje nešto jela onima koji donose redovinu. Župna kuća ima⁹⁶ samo jednu prizemnu prostoriju zidanu suhozidom i pokrivenu (kamenim) pločama, bez otvora, osim vrata. Nije prikladna ni za smještaj konja, što više sve to može služiti za svinjac, a to ne priječi siromašnoga župnika tu stanovati i spavati. Tu je mali vrt. Sadržaj devetoga odgovora su matične knjige i drugi spisi. Popisi rođenih, mrtvih i vjenčanja počinju od godine 1831., a drugih popisa nema osim jednoga zajedničkoga popisa za rođene, mrtve i vjenčane koji je vođen na starinski način i počinje godinom 1812. Postoji Stanje duša. Okružnice su prepisane u jednu knjižicu. U desetome je odgovoru podatak o župnikovu godišnjem dodatku na plaću od 126 forinta i 20 novčića. Sadržaj su jedanaestoga odgovora dužnosti svećenika. Župnu misu s tumačenjem Evanđelja i poukom vjeronauka slavi u sve nedjelje i blagdane u deset sati. U treću nedjelju izlaže Presveto Otajstvo s ophodom oko crkve. Samo u velikim svetkovinama čini navečer blagoslov s Presvetim Otajstvom. U druge nedjelje pjeva kronicu. Na Svetoga Marka čini ophod s prošnjama, a kad je Tijelovo i Veliki petak, tada je ophod s Presvetim Otajstvom, a blagoslov u osmini Tijelova. U Velikom tjednu obavlja sve obrede koje je Crkva propisala. Dvanaesti odgovor: nema priležnika; psuju općenito muškarci. Trinaesti odgovor: nema škole. Četrnaesti odgovor: u ovome selu nije rođen niti jedan svećenik. U odgovoru su na petnaesto pitanje podatci o Crkvinarstvu. Predsjednik je Crkvinarstva nedavno umro,⁹⁷

89 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, B. 7, broj 20/133.

90 Svećeničko ređenje 20. prosinca 1803.; umro u Mravincima 16. srpnja 1844. (podatak o smrti dao mi je 27. travnja 2012. Ivan Grubišić).

91 Ostao je neupisan broj. Od početka spisa do riječi »Dobranja« drugim je rukopisom napisano: *Marino Fabijanac amministra questa Parochia dal giorno terzo novembre 1845: era a Luçac per anni 16: poi a Villa Media di Solta per anni 4: e mesi 10:* (Marin Fabijanac upravlja ovom Župom od dana trećega studenoga 1845.; bio je u Luču 16 godina, a poslije 4 godine i 10 mjeseci u Srednjem Selu na Šolti). U tiskanim pregledima ovaj svećenik ima prezime Marušić Fabijanac (Split, 12. studenoga 1789. – Split, 21. siječnja 1858.; svećeničko ređenje 8. prosinca 1819.); podatak o mjestu i nadnevkumu smrti dao mi je Slavko Kovačić 27. travnja 2012.

92 Kučine, 27. veljače 1797. – Kučine, 27. svibnja 1872.; svećeničko ređenje 4. kolovoza 1822. Spomenuo sam ga u svome proučavanju katastra, među svećenicima vlasnicima građevina (M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011, str. 68, 242).

93 Drugim je rukopisom napisan broj 150.

94 Drugim je rukopisom napisan broj 30.

95 Drugim je rukopisom napisana iznad riječi »ječam« riječ *uno di* (jedan; znači: jedan varičak ječma), a iznad riječi »dva« napisano je: *e uno di frumento* (i jedan pšenice).

96 Između riječi »kuća« i »ima«, iznad retka, napisano je drugim rukopisom: *non esiste* (ne postoji).

97 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *Matteo Tente; Tesoriere Gregorio Peros, Giorgio Marcovich: gente dabbene* (Matej Tente; blagajnik Grgur Peroš, Juraj Marković; poštteni ljudi).

a nema ni blagajnika jer je nedavno umro, a njegov sin Matej Peroš i još trojica su crkvinari, ljudi su koji malo razumiju. U odgovorima su na šesnaesto, sedamnaesto i osamnaesto pitanje podatci o političkim sadržajima. Župa pripada Splitskome okrugu. Glavar je sela Matej Andrić.⁹⁸ Župa pripada Splitskoj serdariji. Svi su vjerni podanici Njegova Veličanstva. U odgovorima su na devetnaesto i dvadeseto pitanje podatci o ispovjedaonicama i vjericima koje ne ispovijedaju. U župnoj crkvi nema ispovjedaonice,⁹⁹ a nitko nije bez ispovijedi. U završnome je dijelu spisa nekoliko podataka bez broja pitanja. Crkva je providena potrebnim: dvama kaležima, jednom piksidom i jednom pokaznikom.¹⁰⁰ Godišnji prihod od redovine moguće je izračunati na 50 forinta.

Sačuvani spis pohoda župama Mravincima i Kučinama svjedoči drugi pohod kad je biskup bio Alojzije Marija Pini, ali je pohod obavio Petar Manger, biskupov izvanredni odaslanik, kako je naznačeno u njegovu potpisu na koncu spisa (*Delegato Iregolare*).¹⁰¹ U spisu su zajedno opisane dvije župe: Mravince i Kučine. U spisu nema opisa pohoda, nego je sačuvan samo popis odgovora, raspoređen po brojevima od 1 do 8, a drugi su odgovori okupljeni pod naslovima. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župa: Mravince i Kučine (*Mravinca e Cucine*), a potom mjesto sastavljanja spisa: u župnoj kući,¹⁰² i nadnevak 28. srpnja 1855. Odgovor na prvo pitanje sadrži podatke o pripadnosti. Selo¹⁰³ je u Splitskome poglavarstvu, u Splitskome crkvenom dekanatu i Sućuračkome poddekanatu. Odgovor na drugo pitanje je opis naselja: sve su kuće u Mravincima okupljene, a u Kučinama su stepenasto razmaknute; udaljenost je između Mravinaca i Kučina nešto više od milje. Odgovor na treće pitanje su granice: Mravincima na istoku su Kučine, na jugu Kamen i Stobreč, na zapadu Solin, na sjeveru Klis; u odgovoru za Kučine nije zapisana Župa na istoku i Župa na jugu; Kučinama na zapadu su Mravince, a na sjeveru je brdo Mosor. Odgovor na četvrto pitanje: Mravince: naslovnik crkve je sveti Ivan Krstitelj; Kučine: naslovnik crkve je sveti Luka; obje su namijenjene puku. Odgovor na peto pitanje: Župa¹⁰⁴ je na

slobodnoj biskupskoj dodjeli. Odgovor je na šesto pitanje o broju župljana i obitelji: Mravince: 163 župljana, 110 koji se smiju pričestiti i 33 obitelji; Kučine: 130 župljana, 100 koji se smiju pričestiti i 29 obitelji. Odgovor je na sedmo pitanje o župniku. Poštovani je don Ivan Matijaca (*Giovanni Mattiazza*), župni upravitelj u oba sela, izabran 7. prosinca 1854. Rođen je u Lukšiću 8. veljače 1823. Svećeničko je ređenje primio 2. veljače 1850. od biskupa Pinića. Teološke je škole imao u Zadru.¹⁰⁵ Napomena: poštovani župni upravitelj kaže kako mu godi zrak u Mravincima i kako tu želi stanovati radi zdravlja, ali nije zadovoljan župničkim radom jer mu je župna plaća nedostatna za vlastite potrebe, zato povjerava svojim starješinama da mu s vremenom dadu bolju mogućnost življenja. Odgovor na osmo pitanje: kuća u kojoj stanuje župni upravitelj ima dva kata, ima sobu u prizemlju i druga mjesta za vlastitu udobnost. Kuća je udaljena od crkve oko šest minuta, a od župne kuće do zadnje kuće u selu i do Kučina je oko dva sata hoda.

U spisu nema više odgovora na pitanja, nego su podatci sabrani u poglavljima s naslovima. Župna plaća: svaka osoba koja navrší četrnaest godina dužna je župniku dati jedan varicak ječma i jedan pšenice. Glavar sela: Mravince: Matej Tente; Kučine: Stjepan Matković. Škole: Poštovani župni upravitelj obavlja školsku poduku i pripravan je (raditi) u najvećem nastojanju. Sablazni: psovka se čuje samo od neke manjine, zajednička im je krađa u polju. Župni su popisi u redu. Župnik kaže da ne drži slavljaja za župljane (*pro populo*) jer je izvanjski kapelan. Bogoslužje u crkvi je revno ostvareno; vjeronauk je obavljen u nastojanju poučavanja dječaka. Nepravilnosti nađene u crkvi: Napomena: Presveto Otajstvo je čuvano; nedostaje zavjesa na svetohraništu; kalež valja što prije pozlatiti, jer pozlata nestaje; crna je misnica neprikladna i što prije valja pribaviti jednu novu; misnice su u gornjem dijelu čiste; nedostaje ljubičasta misnica; krstionica nema pokrivalo. Crkvinari: Mravince: predsjednik Ivan Peroš, blagajnik Josip Bućan, članovi Toma Drnas, Grgur Peroš i Jakov Marković; blagajna je pod tri dužnosnička ključa, a njih

98 Drugim je rukopisom precrtana riječ »Andrić«, a iznad nje napisana riječ: *Tente*.

99 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *un mezzo* (polovica; znači: polovica ispovjedaonice).

100 Drugim rukopisom dodano iznad ove riječi: *l'altare maggiore vi è abbruciato: una conservata come è la mensa, si può celebrare* (glavni je oltar izgorio, sačuvana je jedna menza, pa je moguće slaviti misu).

101 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, C. 7. a, list 49. Možda je u ovome pohodu sudjelovao biskup osobno, kako sam potvrdio u pohodu župi Vranjicu, ali to sada ne mogu dokazati jer nisam proučio matične knjige župe Mravince i Kučine.

102 To je župna kuća u Mravincima, jer je tadašnji župni upravitelj u obje Župe ista osoba, a on stanuje u Mravincima.

103 Riječ je napisana u jednini: *Il villaggio*.

104 Riječ je napisana u jednini: *La parrocchia*.

105 U tiskanim je pregledima prvi put popisan godine 1851. kao osobni upravitelj u Lukšiću (župnik je tada bolestan), a godine 1852. kao župni upravitelj u Donjem Selu, izabran godine 1851.; umro u Lukšiću, u kolovozu 1887. (F. Bego 2003, str. 163).

drže crkvinari kako bi potvrdili novac u blagajni, ali nisu bili pripravnici naći se istodobno u ugovoreno vrijeme, pa zato nije moglo biti pokazano ono što je u blagajni. Crkva ima vinograde i oranice s godišnjim urodom od oko 14 forinta. Napomena: postoji jedna zemlja u pobožnoj zakladi za koju mjesni župnik slavi tri svete mise; zemlja u obradi ne daje nikakav urod, pa zato sadašnji župni upravitelj kaže kako ne želi besplatno slaviti. Crkvinari: Kučine: predsjednik Stjepan Matković, koji je i glavar sela; blagajnik Juraj Marković, članovi Juraj Vidošević, Matej Roguljić i Matej Matković; blagajna je pod tri dužnosnička ključa, a u njoj je 125 forinta. Crkva ima vinograde od kojih ima urod do 100 barila vina.¹⁰⁶

Sačuvani spis pohoda sjedinjenoj kapelaniji Mravincima i Kučinama¹⁰⁷ svjedoči drugi pohod kad je biskup bio Alojzije Marija Pini, a njegovi su odaslanici bili Andrija Alujević i Stjepan Roglić.¹⁰⁸ Odgovori su popisani po brojevima od 1 do 8. Na početku je spisa naznačeno mjesto Kapelanije: Mravince – Kučine (*Mravinze – Kučine*) i nadnevak 18. rujna 1858. Prva rečenica opisuje pohoditelje: poslani su u pohod Mravincima i Kučinama poštovani počasnici kanonik i župni dekan don Andrija Alujević i supohoditelj poštovani don Stjepan Roglić,¹⁰⁹ koji su doznali kako slijedi. Odgovor na prvo pitanje sadrži podatke o kapelanu. Kapelan je u Mravincima i Kučinama don Špiro Lukešin¹¹⁰ (*Don Spiridione Luchetin*). Rođen je u Sućurcu 7. prosinca 1831., a svećeničko je ređenje primio 27. studenoga 1856. Školovan je redovito po propisanome načinu, a prije je bio kroz jedanaest mjeseci župni upravitelj u Žrnovnici. Odgovor je na drugo pitanje o broju župljana: ukupno oko 300. Odgovor je na treće pitanje o broju obitelji: ukupno 68. Odgovor je na četvrto pitanje o kapelanoj opskrbi: a) župna kuća na dva kata, na prvome je soba i hodnik, a na drugome također jedna soba i kuhinja, uz kuću je jedan mali komad zemlje na kojem je vrt; b) jedan varičak pšenice i jedan ječma od svake osobe koja se smije pričestiti; c) godišnji dodatak od 40 forinta i 57 novčića. Odgovor je na peto pitanje: popisi, Stanje duša i upisnik zajedno sa spisima nađeni su u redu. Odgovor je na šesto pitanje o bogoslužju: svake je prve nedjelje u mjesecu ophod i blagoslov poslije mise, a također i blagoslov u

svaku nedjelju poslije Uskrsa do završetka žetve; vjeronauk je u korizmi svake večeri. Odgovor na sedmo pitanje: crkva u Kučinama je tijesna i potrebna je popravaka, pa je puk već pripremio građu za proširenje; također je loše providena svetim ruhom; crkva u Mravincima je obnovljena i dobro providena. Odgovor je na osmo pitanje o sablazni: Matej Matković iz Kučina silovao je djevojku. Napomena: nismo mogli dobiti daljnja opažanja, jer je puk zaposlen berbom, pa zbog toga nije mogla doći niti jedna osoba iz Mravinaca, a kapelan, koji se iskazao kao gorljiv i djelatan, nije mogao znati sve o pastvi koja mu je povjerena.

Sačuvani spis pohoda župama Mravincima i Kučinama svjedoči prvi pohod kad je biskup bio Marko Kalodera. Iako je spis kratak, sadrži opis pohoda, a u tome opisu nema odgovora pod brojevima, nego je sve ispričano.¹¹¹ Na početku je spisa opis dolaska u Župu. Dana 25. svibnja 1883. biskup je pošao iz neke župe u kojoj je obavio pohod i zaputio se u Mravince prošavši kroz Split bez zadržavanja. Poslije sata i pol sretne vožnje došao je u Mravince (*Mravince*). Tu se našao župni kapelan don Franjo Jerkunica,¹¹² u albi i štoli, s križem i zastavama, glavar sela i veliko mnoštvo puka koji su čekali biskupov dolazak. Kada je sišao s kočije i poljubio križ, koji mu je kapelan pružio, kršćanski ih je pozdravio i približio se selu gdje je dočekan svečanom zvonjavom zvona i pucanjem mužara. Kada su ušli u crkvu, poklonili su se Presvetome Otajstvu, a supohoditelj Pivčević je u biskupovo ime zahvalio za plemeniti doček i najavio raspored svetih bogoslužja koja će biti kroz tri dana svetoga pohoda. Tada je biskup dao svoj pastirski blagoslov i potom su pošli u župnu kuću. Ujutro dana 26. svibnja supohoditelji i drugi svećenici su ispo-vijedali, a u deset je sati prijedodne supohoditelj Pivčević slavio svetu misu, pjevao i propovijedao. Toga je jutra biskup izvan službe pošao u Kučine (*Kučine*). Tu je kao dobar pastir i otac htjeo sve pohoditi, ali posebno učiniti jedan pobožni dulji pohod i zaustaviti se s jednom siromašnom bolesnom od sušice imenom Marija Matković, ženom od oko trideset četiri godine, majkom koja uzdrži tri ženska djeteta. Biskup je kao ljubljani pastir, zabrinut za vlastite ovčice, tražio kako ju poduprijeti riječima i djelima kršćanskoga milosrđa i, ako je sušica već uznapredo-

106 Baril je 68,424 litre.

107 U tiskanome pregledu za godinu 1858. izričito je potvrđeno sjedinjenje župa u kapelaniju: *Kučine e Mravinze – Curazie unite, sotto la protezione dei Santi Luca Evangelista e Giovanni Battista*.

108 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, C. 8.

109 Župa, 12. listopada 1824. – Zadar, 6. siječnja 1894.; u času pohoda bio je duhovnik u splitskome sjemeništu.

110 Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 145-146.

111 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, D. 5. a, list 12, 13, 14.

112 Sućurac, 12. veljače 1859. – Sućurac, 26. travnja 1932. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 147.

vala, može li se vidjeti koristi li ili je uzaludno svako i koje liječenje. Biskup je poveo iz Splita na vlastiti trošak svoga liječnika, pa je doktor Vincenzo Tacconi¹¹³ nju pregledao i pomogao što je više mogao.¹¹⁴ Dana 27. svibnja u rano su jutro supohoditelji i ostali svećenici došli u Kučine. Tu su počeli ispovijedati vjernike. Biskup, poslije nego je slavio osobnu misu u Mravincima, došao je u osam i pol sati prije podne u Kučine svečano praćen pukom obaju sela i tu je radosno dočekan zvonjavom zvona i pucanjem mužara i pušaka. Kada je došao, učinio je svečani ulazak u crkvu i dao početak svetome obradu odrješenjem za mrtve. Poslije je supohoditelj Pivčević slavio pjevanu svetu misu, a u njoj je biskup imao pastirsku propovijed, blagoslovio je krunice i medaljice i dao pročitati odluku svetoga sabora tridentskoga o izopćenju onih koji prisvoje crkvena dobra i plodove i na koncu udijelio je pastirski blagoslov. Poslije mise ispitaio je djecu o vjeronauku, podijelio je sveti sakrament krizme četrdesetorici dječaka i djevojčica. Poslije je pošao kratko se odmoriti u¹¹⁵ dobrostojećega u ovome selu, oslobodivši puk od obveze praćenja, a potom se vratio u Mravince. Poslije objeda toga istoga dana, biskup je u pratnji supohoditelja, župnoga kapelana i glavara sela Mravinaca otišao do Majdana (*Magdan*) i pohodio prelijepu i veliku mlinicu (*stabilimento di Farina*) gospodina Grgura Vidovića¹¹⁶ i dao svoj pastirski blagoslov. Toga je istoga dana primljena potvrdna vijest da je Njegovo Sveto Veličanstvo Apostolski Car i Kralj Uzvišeni naš Vladar imenovao mnogopoštovanoga don Antuna Žuvelu, supohoditelja i župnika u Podgori, rezidencijalnim kanonikom uz sustolnu crkvu u Makarskoj. Zato je biskup odredio zvonjenje zvona kao u svečane dane, a poštovani župni kapelan Mravinaca i Kučina dao je navečer paliti krjesove i vatre na vrhovima obližnjih brda. Ujutro 28. svibnja ispovijedi i pričesti vjernika u Mravincima. Oko desetoga sata prijepodne pratnja i svečani ulazak biskupa u kapelansku crkvu, a potom ophod do groblja s pjevanjem Smiluj mi se, a tu je dano odrješenje za mrtve. Biskup je bio veoma srdit kada je tu vidio znak kaleža na jednome grobu svjetovnjaka i odredio je da bude uklonjen. Kada se u ophodu vratio u kapelansku crkvu, supohoditelj Žuvela je slavio pjevanu svetu misu, a po biskupovoj odredbi slavio je na oltaru bez oltarnika koji je nađen skraćten, prljav i

nedostojan, pa je izuzet, a drugoga nije bilo. Za trajanja mise, biskup je blagoslovio krunice i dao pročitati odluku svetoga sabora tridentskoga o izopćenju onih koji prisvoje crkvena dobra i plodove i udijelio je pastirski blagoslov s pripadajućim mu oprostom. Poslije mise ispitaio je djecu o vjeronauku i njima je podijelio sveti sakrament krizme. Tada se vratio u župnu kuću.

Na koncu je spisa posebno poglavlje s naslovom Opažanja. Kučine: crkvena je građevina sva u dobrome stanju, čak i ruho, pa upravitelji zaslužuju pohvalu, samo crna misnica i bijeli plašt trebaju popravak; krstionica nema bravu s ključem ni pokrivalo. Mravince: crkva je posvećena svetomu Ivanu Krstitelju, pa iako je nedavno sagrađena, svi su joj zidovi pocrnili od velike vlage, zato ih valja odmah popraviti; svetohranište je u redu, ali piksidu valja čitavu pozlatiti; krstionica nema bravu s ključem ni pokrivalo; vrčiči za sveta ulja nisu čitavi pozlaćeni; zabranjen je bijeli plašt i naručnik zelene misnice; crkva ima samo tri košulje i njih valja prilagoditi; crkva ima tri oltara, a za njih samo pet oltarnika; općenito je zapažen nedostatak ruha i rubenine, a ona je malo čista. Crkovinarstvo u Mravincima: čine ga četiri člana uz župnika i glavara sela; obnovljeno je prije dvije godine i dva mjeseca; crkva ima nepokretnoga imanja i njime upravljaju crkovinari; sve je u redu osim što ključ od podruma drži predsjednik, a valjalo bi ga držati u blagajni s tri ključa. Crkovinarstvo u Kučinama je u redu. Župni ured: popis rođenih u Mravincima godine 1874., broj 2, kapelan poštovani Delin,¹¹⁷ nedostaje nadnevak i mjesto vjenčanja roditelja rođenoga Mate Šimuna Rogulja; uz to je opaženo kako nije pisano koje su vjere kumovi i svjedoci; taj je popis razvezan, iako je pečat netaknut; isto tako u popisu rođenih u Kučinama nedostaje koje su vjere kumovi i svjedoci; nadalje nedostaje knjiga odredaba, a sve ostalo je u redu. Župno imanje i Pohod osoba vidi u pripadajućim upisnicima. Oko pet sati poslijepodne dana 28. svibnja biskupa je, kako je običaj, svečano ispratio puk Mravinaca i Kučina, pa je biskup s pratnjom otputovao u Vranjic. Na granici je, odgovarajući na riječi koje mu je uputio župni kapelan Mravinaca i Kučina, biskup zahvalio puku dvaju sela na znakovima poštovanja i počasti pokazane svome pastiru i dao im pastirski blagoslov. Tada je pošao puku u Vranjic i Solin.

113 Trogir, 1839. – Split, 1924.; doktorirao u Padovi godine 1864.; podatke mi je 17. travnja 2012. dao Arsen Duplančić na temelju rukopisnoga leksikografskog djela Jerka Matošića.

114 Marija Matković je rođena Šarić od oca Mate i majke Cvite Boban iz Prugova; Marijin je muž Stipan, a ona nije još dugo živjela; umrla je u splitskoj Bolnici 6. kolovoza 1883. (podatke mi je 2. svibnja 2012. dao Ivan Grubišić).

115 Izostavljeno ime i prezime.

116 Sagrađena godine 1880. (M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 18-19, 98-99).

117 Dujam Delin (Gomilica, 21. prosinca 1840. – Gomilica, 7. travnja 1885.); svećeničko ređenje 11. rujna 1867.; kapelan 1872. – 1874. (F. Bego 2003, str. 114).

Sačuvani spis pohoda župi Mravincima i Kučinama svjedoči prvi pohod kad je biskup bio Filip Franjo Nakić. Sadrži opširan opis pohoda i u njemu nema odgovora pod brojevima, osim u poglavlju s naslovom Opažanja (*Osservazioni*).¹¹⁸ Na početku je spisa naslov Mravince – Kučine. Biskupa je (u četvrtak, 25. travnja 1895., blagdan svetoga Marka) na granici podžupe (*Curaja*) dočeka poštovani župnik don Matej Burić¹¹⁹ s pukom i učenicima koje je vodio učitelj Andrija Peršić; tu je poštovani župnik pozdravio, a biskup je kratko odgovorio; zatim su svi došli na domak selu gdje su primljeni svečanom zvonjavom zvona i pucanjem mužara; kako je bio kasni sat, uz put su paljene bengalske vatre, a vrhovi zidova crkve i zvonik bili su kao more vatre. Kada su ušli u crkvu i izmolili propisane molitve, biskup je otvorio sveti pohod i zahvalio narodu za ovaj vjerski i plemeniti doček, objasnio je korist od svetoga pohoda i pobudio vjernike da pristupe svetim sakramentima u postizanju potpunoga oprosta te im je dao svoj pastirski blagoslov. Ispjevan je »Divnoj dakle tajni ovoje«, biskup je dao blagoslov s Presvetim Otajstvom, a zatim ga je narod otpratio do župne kuće u osam i po sati poslijepodne. Dana 26. travnja, u rano jutro supohoditelji su pošli u Kučine ispovijedati vjernike, a biskup je u osam sati pošao u Kučine, u svečanoj pratnji puka Mravinaca do njihove granice. Na granici su ga čekali seljani Kučina sa župnikom koji je u ime seljana izrekao dobrodošlicu na koju je biskup kratko odgovorio, a otuda je pošao u crkvu uz pucanje mužara i pištolja i zvonjavu zvona. U crkvi je obavio što je propisano u Pontifikalu, govorio je o koristi svetoga pohoda i dao pastirski blagoslov. Zatim je biskup slavio misu i potaknuo vjernike na ispovijed, a na završetku je dao odrješenje za mrtve u groblju koje je jedan kilometar daleko od crkve i potom se vratio u crkvu. Ispitao je tada djecu vjeronauk, a ona su bila dosta pripremana i za uspomenu im je dao medaljice. Poslije je pregledao poslovanje Crkvinarstva, a supohoditelji su nastavili ispovijedati. Župnik i narod, u deset sati prijepodne, ispratili su biskupa, uz pucanje mužara i pištolja, zvonjavu zvona i pjevanje »Blagoslovljen«, iz kuće glavara sela Markovića i svečano su ušli u crkvu. Zatim je on sudjelovao u svečanoj misi koju je pjevao poštovani župnik Burić, a propovijedao prepoštovani kanonik Žuvela. Poslije mise biskup je dao papinski blagoslov, a potom je blagoslovio krunice, križice i sličice i uz molitvu »Oče naš« dao oprost; naj-

prije je upoznao kumove s njihovim dužnostima, a zatim krizmao 25 djece. Kada je završio krizmanje, preporučio je župniku držanje vjeronauka, a roditeljima neka dadu na vjeronauk svoju djecu. Uz molitvu »Anđeo Gospodnji« biskup je još jednom dao pastirski blagoslov i u pratnji puka Kučina pošao pohoditi groblje. Oprostio se od seljana Kučina na granici s Mravincima i dao im još jednom svoj blagoslov. Sastao se sa seljanima Mravinaca koji su ga otpratili do kapelanske crkve gdje je izmolio Anđeo Gospodnji i potom su ga otpratili do župne kuće gdje je došao u jedan i po poslijepodne. Supohoditelji su i drugi svećenici poslije objeda ispovijedali, dok je biskup sa župnikom pošao posjetiti školu koju vodi učitelj Andrija Peršić; našao je djecu dosta pripremljenu u vjeronauku, darovao im je medaljice za uspomenu. U šest i po sati mnogopoštovani je kanonik Žuvela kratko propovijedao, zatim je izmoljena trećina presvetoga ruzarija i obrede je biskup završio blagoslovom s Presvetim Otajstvom u sedam i tri četvrt poslijepodne. Dana 27. travnja supohoditelji su nastavili slušati ispovijedi koje su bile brojne. U sedam i četvrt biskup je slavio misu i pričestio brojne vjernike, a poslije je udijelio odrješenje za mrtve pokopane u groblju, a prije je blagoslovio kameni križ koji je postavljen posred groblja. U deset i po je župnik s pukom pošao do župne kuće po biskupa koji je odjeven u pontifikalno ruho svečano ušao u crkvu s pjevanjem »Blagoslovljen«. Prije mise ispitao je djecu koja nisu u školi pohađala vjeronauk, a oni su odgovarali dosta dobro. Potom je sudjelovao u misi koju je pjevao župnik Burić, pa je u trajanju te mise biskup propovijedao. Poslije mise je objasnio učinke potpunoga oprosta i dao papinski blagoslov. Izmoljen je »Oče naš« i blagoslovljene su krunice, medaljice i sličice te je preporučeno: a) roditeljima neka šalju svoju djecu na vjeronauk svake nedjelje; b) neka vjernici priskrbe uređenje krova crkve koji prijete padom; c) neka u većem redu održavaju groblje koje valja ograditi zidom. Konačno je, prije obreda svete krizme, protumačio dužnosti kumova i krizmao 70 djece. Kada je krizma završila, izmoljen je »Anđeo Gospodnji«, a biskupa su u ophodu puka uz pjevanje »Tebe Boga hvalimo« ispratili do župne kuće u jedan sat poslijepodne. Biskup je poslije objeda pohodio Crkvinarstvo koje nije u redu, posebno računajući prijašnjega župnika don Augustina Tomića,¹²⁰ a sadašnji župnik Burić drži u redu dnevnik i opravdanice obaju Crkvinarstava. U četiri sata došli su iz Splita

118 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, E. 8, stranica 32, 33, 34, 35, 36, 37.

119 Lukšić, 4. srpnja 1856. – Lukšić, 11. rujna 1930.; župni kapelan u Mravincima i Kučinama od godine 1892. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 147.

120 Split, 25. kolovoza 1849. – Split, 9. svibnja 1908.; svećeničko ređenje 19. travnja 1874.; župni kapelan u Mravincima i Kučinama 1888. – 1891.; u vrijeme je pohoda bio župni pomoćnik u Klisu, izabran godine 1894. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 148.

počastiti biskupa prepoštovani kanonik-župnik don Matej Dvornik¹²¹ i mnogopoštovani župnik Mirca na Braču Antun Lebedina. Biskupa je u crkvi, u njihovu društvu, u pet sati, poslije nego je izmolio »Iz dubine« i dao pastirski blagoslov, ispratilo do granice sela mnoštvo seljana pucajući iz pištolja. Tu je župnik zahvalio biskupu za dobro duhovno djelo kroz sveti pohod i zaželio mu sretno putovanje, a biskup mu je kratko odgovorio i još jedan put dao pastirski blagoslov. Zatim su pošli u Split gdje su sretno doputovali u šest i po sati poslijepodne.

Opažanja

a) kapela u Kučinama: 1) crkva je posvećena svetomu Luki Evanđelistu; ona je udobna za puk, ali vlažna; ima tri oltara: a) glavni je od mramora, kupljen je od franjevac na Dobromu u Splitu, ima sliku u dobrome izgledu, a naslikana je Blažena Djevica, sveti Antun (Padovanski) i sveti Spiridon; b) oltar svetoga Luke s kipom; c) oltar Bezgrešnoga Začeca; oprema i sveto ruho su držani u redu; novi je plašt prelijep; misnice su vunene; opaženo je kako patenu valja nanovo pozlatiti, a kalež više puta godišnje oprati; misal je star i nedostaju najnovije i zavjetne mise, a valja ga uvezati; ljubičasti naručnik je zabranjen; u sakristiji nema »pripreme za misu«, a nema ni umivaonika za pranje ruku prije mise. 2) groblje je u neredu, a valja sagraditi ogradni zid, jer je sadašnji veoma nizak; crkva je stara i nema oltarni kamen, u njoj se slavi jedan put godišnje. 3) Crkvinarstvo je zakonito ustanovljeno i članovi su izabrani na početku ove godine; to su: Mate Matković pokojnoga Joze, Mate Matković pokojnoga Ivana i Jakov Matković pokojnoga Stipe.¹²² Poslove prijašnjih crkvinara loše je vodio prijašnji župnik don Augustin Tomić, jer nisu pokazani računi i potvrde od 1887. pa unaprijed, zato je biskup preporučio novim crkvinarima neka ih što prije prikažu. Sadašnji župnik, kao predsjednik, drži u očevitu blagajnički dnevnik iz kojega slijedi da na koncu 1892. ima dobitka 469 forinta, troška 425 forinta i 73 novčića, ostatak 43 forinte i 27 novčića. S danom 27. travnja (1895.) ima dobitka 72 forinte i 61 novčić, troška 80 forinta i 30 novčića, manjak 7 forinta i 72 novčića. Crkva ima misnu zakladu, ali misu ne slave, a u sakristiji je spis o utemeljenju. Kapelanija ima 36 obitelji i 215 vjernika. Kroz sveto pohođenje pričestilo se 80 osoba.

b) kapelanijska crkva u Mravincima: 1) crkva je posvećena svetomu Ivanu Krstitelju; iako je novija gradnja, dobro se vidi kako trpi mnogu vlagu; dosta dobro je uzdržana i udobna puku; ima tri oltara, a glavni je od mramora. Proviđena je ruhom i svetom opremom i držani su u redu, a opaženo je da piksidu valja pozlatiti. U sakristiji nema umivaonika za pranje ruku prije mise. Oko oltara su brojne mrtvačke krune s vrpcama pa je biskup preporučio maknuti ih i izraditi palme. Ispred crkve je zvonik sa šiljastim krovom. 2) groblje je držano u redu, a ogradni zid valja povisiti i zatvoriti željeznim vratima prolaz u polje; stara je crkva bila kapelanijska, nema oltarni kamen na oltaru. 3) župna kuća je neuredna i stara, ima jedan kat s hodnikom i dvije sobice, a u potkrovlju je kuhinja; puk je voljan sagraditi novu. 4) Crkvinarstvo čine članovi izabrani 1886.: Jakov Rogulj pokojnoga Ivana, Marin Bučan pokojnoga Vicka i Stipe Perko pokojnoga Tome.¹²³ Ima blagajnu s tri ključa. Pod upravom poštovanoga Tomića nema blagajničkoga dnevnika pa zato nisu pokazani potvrde i računi od 1887. pa nadalje. Zato je biskup preporučio samo Tomiću, koji je bio nazočan, neka bi, na temelju poziva koji mu je uputio, što prije to stavio u red. Sadašnji župnik drži u očevitu blagajnički dnevnik iz kojega slijedi da na koncu 1892. ima dobitka 1507 forinta i 10 novčića, troška 522 forinte, ostatka 985 forinta i 10 novčića. S danom 27. travnja 1895. ima dobitka 958 forinta, troška 158 forinta i 78 novčića, ostatka 799 forinta i 22 novčića. Crkva ima nekretnine; do sada nisu osigurane protiv štete od požara. 5) župni ured sadašnji župnik drži u redu, a od prijašnjih je župnika Mrduljaša¹²⁴ i Tomića u neredu, svi su spisi rasuti u jednoj kutiji koja je u kuhinji. Sadašnji župnik mora nastojati staviti ih u red. Župni su popisi u redu, ali je opaženo: a) u matici rođenih u godini 1886. pod brojevima 5 i 20 nema potpisa poštovanoga Biočića,¹²⁵ u godini 1887. pod brojevima 4 i 5, a u godini 1888. pod brojem 1 nema potpisa poštovanoga Mrduljaša, u godini 1889. pod brojem 2 i u godini 1890. pod brojem 19 nedostaju podatci o vjenčanju roditelja, u godini 1891. pod brojem 11 nisu upisani kumovi, a u istoj godini pod brojevima 17, 18, 19 i 20, a također i u godini 1892. pod brojem 1 nema nikakvoga upisa; zato je biskup odredio poštovanome Tomiću neka do dana prije (blagdane) svetoga Dujma popu-

121 Split, 10. travnja 1847. – Carigrad, 14. srpnja 1914.; svećeničko ređenje 11. listopada 1869. Još podataka: I. Ostojić 1977, str. 149-151.

122 Sva su imena pisana hrvatski.

123 Sva su imena pisana hrvatski.

124 Matej Mrduljaš (Split, 6. studenoga 1857. – Split, 31. prosinca 1920.); svećeničko ređenje 16. svibnja 1880.; župni kapelan u Mravincima i Kučinama 1887. – 1888.; u vrijeme je pohoda bio župni upravitelj u Ričicama, izabran godine 1894. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 147.

125 Matej Biočić (Sućurac, 6. veljače 1855. – Makarska, 8. rujna 1931.); svećeničko ređenje 30. rujna 1879.; župni kapelan u Mravincima i Kučinama 1886. – 1887.; u vrijeme je pohoda bio župni upravitelj u Lukšiću, izabran godine 1888.

ni te praznine i donese u Split na uvid upotpunjene popise; godine 1892. pod brojevima 17, 20, 24 i 29 i godine 1893. pod brojem 4 nedostaju podatci o vjenčanju roditelja; b) u matici mrtvih u godini 1886. pod brojevima 4 i 5 nedostaje potpis poštovanoga Biočića. Pod upravom je poštovanoga Mrduljaša velika zbrka i posljednja tri broja u godini 1887. su prazna; pod brojevima 3 i 6 nema potpisa poštovanoga Burića; c) u matici vjenčanih u godini 1887. pod brojevima 1, 3 i 4, kao i u godini 1888. pod brojem 1 u stupcu Opaske nije naznačeno jesu li maloljetni supružnici pribavili dopuštenje oca ili ovlaštenika skrbništva. U uredu nema knjiga koje je darovalo Namjesništvo. Za trajanja svetoga pohoda pristupilo je sakramentima 180 osoba. Kapelanija ima 53 obitelji i 350 vjernika. Druga je posebna opažanja biskup zabilježio u posebnome popisu.

Sačuvani spis pohoda župi Mravincima i Kučinama svjedoči drugi pohod kad je biskup bio Filip Franjo Nakić. Sadrži opširan opis pohoda i u njemu nema odgovora pod brojevima, osim u poglavlju s naslovom Opazke.¹²⁶ Spis prepisujem u potpunosti po načelu objašnjenome u uvodu. Na početku je spisa naslov Mravince – Kučine, a u nastavku nema nadnevka, ali je događaj bio u srijedu, 16. studenoga 1898.

Na mejašu župe Mravinaca dočekao je prisvitloga biskupa poštovani don Grgo Peroš¹²⁷ dušobrižnik sa pukom i školskom dicom predvodjenom od učitelja Vinka Čalate. Dušobrižnik pozdravi prisvitlog želeć da bude koristno ovo sveto pohodjenje virnicim povirenim njegovoj brizi, komu odvratiti biskup, te molenjem Svetoga ruzarija uputili su se svi župskoj crkvi. Putem susreli su se prepoštovani kanonik Pavlinović ravnatelj Sjemeništa¹²⁸ i prepoštovani prokančelir Ivanišević,¹²⁹ koji su bili došli naročito iz Splita za pozdraviti prisvitlog i vraćali su se u Split. U crkvi prisvitli biskup zahvaliv na dočeku, otvori Sveto pohodjenje pokazjuć uzroke istoga i potičući virnike da se okoriste proštenjem pristupajuć mnogobrojni na Svete Sakra-

mente, i kazav obrede koje će se držati u oba sela kroz ova dva dana, udili svoj pastirski blagoslov. Pri dolasku jedan seljanin paleć mužare, bi ranjen od istih. Za tim prepoštovani kanonik Jelić propovidao je o psosti. Napokon prisvitli udili blagoslov sa Prisvetim Sakramentom na sedam i po sati u večer. Dne 17 studenoga supohodnici ujedno sa dušobrižnikom ujutro rano uputili su se put Kučina za ispoviditi; kašnje stigli su u pomoć poštovani Čović,¹³⁰ Kaštelan,¹³¹ Vuletin¹³² i Melada.¹³³ Na osam sati prisvitli uputio se je na konju iz Mravinaca, došli su mu u susret na podanak glavice Kučinjani, te pivanjem »Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov« došli su [k]¹³⁴ crkvi, gdi prisvitli shodnim govorom otvori sveto pohodjenje i udili svoj pastirski blagoslov. Za tim prisvitli reče tihu misu priko koje pričestio je lipi broj virnika. Posli mise dao je odrišenje mrtvim okolo crkve, pošto je pokopište udaljeno od crkve dva kilometra od crkve. Pivanjem »Tantum Ergo« prigleda svetohranište i udili blagoslov sa Prisvetim Sakramentom, posli koga obadje crkvu. Za tim podje obači stanje crkvinarstva u kući glavara Mate Markovića. Ono jutro bio je došao u Kučine obači prisvitlog biskupa Gospodin Mate Skarić carsko kraljevski kotarski poglavar u Makarskoj za svoje osobite posle. Na deset i po posli nego se je dovršilo ispovidati, dušobrižnik sa pukom dodje dignuti glavarevoj kući prisvitlog biskupa, koji obučen pontifikalno sačini svečan ulaz u crkvu. Izmolili su se prvo »Otče Naši«, za tim bila je misa pivana od poštovanoga dušobrižnika Peroša, priko koje prepoštovani kanonik Jelić propovidao je o psosti, a bile su pročitane odluke Svetog Sabora Tridentinskog o upravljanju crkvnih dobara. Posli mise prisvitli biskup opomene: a) da nemadu izlaziti iz crkve netom su se pričestili, nego neko vrime imaju ostanti kratko vrime da zahvale na toj milosti; b) da nepočme moliti jedna strana prije nego je završila druga; c) o upisivanju u Svetu obitelj Nazareta; za tim udili Papin blagoslov, blagoslovi pak krunice, križiće, medaljice. Ispita pak dicu u kršćanskom nauku, koja su prilično odgovarala i

126 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, E. 10, list 40, 41.

127 Mravince, 7. ožujka 1851. – Split, 1. lipnja 1931.; svećeničko ređenje 28. listopada 1875.; kapelan u Mravincima i Kučinama od 1898.

128 Mihael Pavlinović (Podgora, 1. listopada 1851. – Makarska, 25. prosinca 1930.); svećeničko ređenje 1. studenoga 1874.; u vrijeme je pohoda bio kanonik u Makarskoj, izabran godine 1897. Još podataka: I. Ostojić 1971, str. 110.

129 Leopold Ivanišević (Makarska, 7. studenoga 1858. – Split, 18. rujna 1936.); svećeničko ređenje 28. listopada 1881. Još podataka: I. Ostojić 1977, str. 132-133.

130 Andrija Čović (Gata, 28. veljače 1852. – Gata, 1. siječnja 1927.); svećeničko ređenje 28. listopada 1875.; u vrijeme je pohoda bio kapelan u Kamenu, izabran godine 1887.

131 Josip Kaštelan (Zakućac, 1. ožujka 1854. – Žrnovnica, 12. studenoga 1907.); svećeničko ređenje 5. studenoga 1876.; u vrijeme je pohoda bio župni kapelan u Žrnovnici, izabran 1894. Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 148.

132 Artur Vuletin (Kaštel Novi, 2. rujna 1849. – Kaštel Novi, 20. prosinca 1928.); svećeničko ređenje 25. listopada 1874.; u vrijeme je pohoda bio župni upravitelj u Ljubitovici.

133 Antun Melada (Štaflić, 2. studenoga 1873. – Štaflić, 12. studenoga 1956.); svećeničko ređenje 27. rujna 1896.; u vrijeme je pohoda bio župni pomoćnik u Klisu, izabran 1898. (F. Bego 2003, str. 245, 278).

134 U izvorniku je na ovome mjestu riječ »je«, ali je to očita pogreška u pisanju.

počela su se popravljati u izgovaranju formula. Krizma 24 dice držav prije katehezu¹³⁵ i o dužnostim kumova. Napokon izmoliv »De profundis« udili pastirski blagoslov; tako svrši se sveto pohodjenje. Bi odpraćen od puka do mejaši, gdi još jedan put udili svoj pastirski blagoslov, priporučujuć Kučinjanim da dodju u Mravince izpoviditi se i slušati rič božju. A prisvitli praćen od Mravinčana, koji su mu bili došli na susrit crkovnim barjakom, moleć sveta ružarija putem, vrati se u župsku crkvu Mravinaca da pozdravom Gospinim odpusti puk na jedan sat popodne. Posli podne supohodnici nastavili su slušati svete ispovidi, dočim prisvitli otidje sa dušobrižnikom obači pučku mišovitvu učionu za izpitati dicu u kršćanskom nauku, koja su dobro odgovarala. Na šest sati prepoštovani kanonik Jelić držao propovid o sredstvima za moć spasiti se, za tim bi izmoljen dilak Prisvetog ružarija, pak prisvitli udili blagoslov sa Prisvetim Sakramentom. Posli koga pregleda stanje crkvinarstva. Dne 18 studenoga u jutro rano supohodnici nastavili izpovidati mnogobrojne virnike, kasnije došli poštovani Mladinov,¹³⁶ Vuletin i Melada. Na sedam i tri četvrt prisvitli biskup rekao je tihu misu, priko koje pričestio je mnogo svita. Posli iste dao je odrišenje mrtvim u pokopištu, i blagoslovio novi križ u istom; obadje pak crkvu i oltare. Slidilo se je izpovidati do deset sati; kad prepoštovani Jelić propovidao je protiv psosti. Posli iste dušobrižnik sa pukom podje dignuti prisvitlog biskupa župskoj kući, koji obučen pontifikalno učini svečan ulaz u crkvu. Prije svega blagoslovi krunice, križice, medaljice, prisustvova pak misi pivanoj od dušobrižnika Peroša. Posli iste pričestivao je virnike, pak izpita dicu koja nepohadja učionu i dosta su odgovarala, za tim opomene: a) roditelje da nastoje slati svoju dicu na kršćanski nauk svake nedilje; b) da ne odalečivaju se od iz crkve odmah posli pričesti; c) da nepočme moliti jedna strana prije nego je svršila druga; d) da se čuvaju psosti i krive kletve, i da stariji davaju dobar izgled mladjariji, čuvajuć se od krčme; e) o upisivanju u pobožnu zadrugu Svete obitelji Nazaretske; f) da nastoje i u naprid pripomagati crkvu za njezin ures, i da nastoje držati uredjeno pokopište; za tim izmoliv »Otče Naše« udili Papin blagoslov. Posli istog držao kratku katehezu o Svetoj Krizmi i o dužnostih kumova, udili 120 dice. Napokon pivanjem »Tebe Boga hvalimo« vrati se procesijonalno prisvitli biskup na jedan sat po podne župskoj kući, gdi izmoliv pozdrav Gospin odpusti puk. Na podne bio je došao naročito iz Splita prepoštovani prokančelir za govoriti prisvitlim biskupom o važnom neod-

godivim poslom, te odmah vrati se u Split. Posli podne na četiri sata izmoliv u crkvi psalam »Deprofundis« prisvitli udili sakupljenom puku svoj pastirski blagoslov. Zatim bi praćen od puka do mejaša Kučina, moleći putem Sveto ružarije, gdi prisvitli udili još jedan put svoj pastirski blagoslov. Za tim seljani Kučina čekali su prisvitlog, koji su ga oddpratili do mejaša Žrnovnice. Na prolazku pokopišta Kučina dade odrišenje mrtvim i obidje crkvu. Prije rastanka dušobrižnik zahvali prisvitlomu na radu kroz dane prošaste i želeć mu svako dobro, dugo zdravlje, komu prisvitli odvrati u kratko i dade pastirski blagoslov, i pridruži se seljanim Žrnovnice.

Opazke

a) Kučine: 1) Župska crkva posvećena je Svetom Luki Evanđelistu prostrana za puk, ali je vlažna. Ima tri oltara: a) veliki je od mramora kupljen u fratara na Dobrom u Splitu, ima palu u dobrom stanju sa slikam Gospe, Svetog Ante i Svetog Spiridiuna; b) Svetog Luke sa kipom; c) oni Gospe od Začeca. Odore i ruho crkovno su u dobrom stanju i držano u redu; opazilo se je da nemože se više rabiti planita bila sa cvitovim od svile; i ima se popraviti manipul bile planite sa cvitovim srebrnim. Nema izpovidnice cile nego rešetka na vratim riznice za izpovidati. Put križa je staro, ali nema patente ustanovljenja. U crkvi ima dosta bogoslužnika. Ima stari hrvatski ritual. Krstionica nije po propisu. 2) Pokopište udaljeno je od crkve 20 časa, štogod su ga popravili i učinili novih grobnica i posadili oko istog borićim. Crkva je stara i služi za mrtvarnicu. 3) U kršćanskom nauku dica su odgovarala dosta, i popravljaju se u izgovaranju formula. 4) Crkvinarstvo je u redu, blagajna su tri ključa stoji u kući glavarevoj. Iz blagajničkog dnevnika proizlazi da svršetkom godine 1897 bilo je: dohodka forinta 851 i 84 novčića; troška forinta 837 i 91 novčić; pretička forinta 13 i 93 novčića. Do dneva 17 studenoga 1898 bilo je: dohodka forinta 275 i 07 novčića; troška forinta 251 i 39 novčića; pretička forinte 23 i 68 novčića. U ovom odlomku ima bratovština Svetog Luke, ali bez pravilnika. Ista ima činiti izgovarati mise zakladne za pokojnu obitelj Ceresatto koja ostavi bratovštini komad zemlje, obvezom da ista plati jednu Svetu misu pivanu sa prvom noćnicom pivanom, i da moraju biti prisutni bratimi sa svićam, i jednu tihu misu na drugu nedilju listopada. A Marija udova Ceresatto, koja je ostavila tri zemlje i druga dobra činila za crkvu, bratimi imadu prisustvovati sa svićam na misi pivanoj na njezin izhodnji dan. Crkva posiduje zemalja upisane u javnim knjige, koje crkva radi po sebi.

135 Izvorno je napisano »kahezu«, što je očito brzo napisano, pa sam pogrešku popravio.

136 Dujam Mladinov (Grohote, 1. svibnja 1845. – Grohote, 5. rujna 1915.); svećeničko ređenje 31. listopada 1869.; u vrijeme je pohoda bio župnik u Klisu, izabran 1894.

b) Mravince: 1) Župska crkva posvećena je Svetom Ivanu Krstitelju bila je popravljena od malo vremena, dostatna za puk. Ima tri oltara držana u redu. Opazilo se je da na velikom oltaru ima dva križa. Odore su držane u redu. Nema cile izpovidnice, nego pod skalama kuda se idje u kor ima rešetka za izpovidati. Krstionica nije uređena po propisim. U riznici nema okružnice za završetak ovog vika. 2) Pokopište je držano u redu i ove godine bilo je posadjeno borića. Crkva u pokopištu nije držana u redu.

Biskupski pohod župi Kučinama

Spis biskupskoga pohoda župi Kučinama u godini 1843. pisan je talijanski, pa sam u prevođenju postupio onako kako sam opisao u izdanju prijašnjih spisa. Prvi je pohoditelj župi Kučinama biskup Giuseppe Godeassi, iako njegovo ime nije istaknuto u spisu. Može se prepoznati po rukopisu u spisu pohoda župi Vranjicu. Moguće je vremenski odrediti i drugi rukopis kojim su i u ovome spisu pisane promjene. Nema opisa pohoda, nego je sačuvan samo popis odgovora raspoređenih po brojevima od jedan do dvadeset.¹³⁷ Nisam našao popis pitanja za pohode, pa se o pitanjima može samo nagađati po sadržaju odgovora. Na početku je spisa naznačeno mjesto Župe: Kučine (*Kučine*) i nadnevak 12. lipnja 1843., poslije objeda. Sadržaj prvoga odgovora je župnik. Don Stjepan Juginović¹³⁸ (*Don Stefano Iuginovich*)¹³⁹ je rođen u Dubravi 26. ožujka 1786. On je župni upravitelj u ovoj župici od godine 1830. On je pohađao nekadašnje Ilirsko sjemenište u Priku, a svećeničko je ređenje primio godine 1819. od rapskoga biskupa monsinjora Galzinje, sada pokojnoga, troškom vlastitoga patrimonija. Sedam je godina obavljao službu župnoga upravitelja u selu Bogdašićima, u Kotorskoj biskupiji. Napomena: Ova je župica (Kučine) prije bila kapelanija podložna Župi Žrnovnici. Sadržaj je drugoga, trećega, četvrtoga i petoga odgovora župna crkva, druge crkve i broj župljana. Župna je posvećena svetomu Luku, a župljani imaju na nju pravo. Župa je na slobodnoj biskupskoj dodjeli. Župa ima kape-

lu svetoga Petra na obronku brda Mosora, pola milje udaljenju od župne crkve. Kapela nema imanja i posve je ogoljena. Ondje je bogoslužje tri puta godišnje, pa se potreštine donose iz župne crkve.¹⁴⁰ Župa ima 148 župljana,¹⁴¹ svi su katolici. Župa ima 31 obitelj,¹⁴² a svi su u blizini jedni drugima, smješteni podno brda četvrt milje udaljeni od župne crkve koja je izdvojena uz put, zajedno s grobljem. Sadržaj su šestoga i sedmoga odgovora granice. Na istoku graniči sa Župom Žrnovnicom, a crkve su im udaljene dvije milje. Na zapadu graniči sa Župom Mravincima, a crkve su im udaljene manje od milje. Na jugu graniči sa Župom Kamenom (*Sasso o Camen*), a crkve su im udaljene jednu i po milju. Na sjeveru graniči s brdom Mosorom. Sadržaj su osmoga odgovora nadarbine i misne zaklade. Župa nema ni misne zaklade ni jednostavne nadarbine. U posebnome je popisu (između devetoga i desetoga odgovora) nabrojen sadržaj župne plaće (brojevi 1, 2 i 3) i opis župne kuće. Plaća sadrži: jedan varićak pšenice¹⁴³ po osobi koja se smije pričestiti ili, po volji, jedno vjedro vina; jedan varićak ječma po osobi koja se smije pričestiti; neodređeni iznos stolarine.¹⁴⁴ Župna je kuća u jednoj štali, skoro je nemoguće u njoj stanovati, a ima mali vrt.¹⁴⁵ Sadržaj devetoga odgovora su matične knjige i drugi spisi. Popisi rođenih, mrtvih i vjenčanja počinju od godine 1831. i vođeni su po važećim propisima, a starijih popisa nema. Sadašnji je upravitelj uzeo popise i odnio ih u Split po odredbi sada pokojnoga biskupa Miošića kada je godine 1831. bio kanonski pohod. Stanje duša je u redu. U desetome je odgovoru podatak o župnikovu godišnjem dodatku na plaću od 114 forinta i 37 novčića,¹⁴⁶ iz Vjerozakonske zaklade. Sadržaj su jedanaestoga odgovora dužnosti svećenika. Župnu misu s tumačenjem Evanđelja kako zna i može i poukom vjeronauka slaviti u sve nedjelje i blagdane u vremenu oko deset sati prije podne. Samo je u nedjelje kroz korizmu pouka vjeronauka prije mise, a tri puta kroz tjedan u župnoj kući. Samo u velikim svetkovinama pjeva Večernju i čini blagoslov s Presvetim Otajstvom. U svim drugim nedjeljama nema bogosluž-

137 Split, Nadbiskupski arhiv, Splitsko-makarska biskupija, Pozicija 336, B. 7, broj 22/134.

138 Dubrava, 26. svibnja 1786. – Dubrava, 23. siječnja 1845.; svećeničko ređenje 12. prosinca 1819. (S. Kovačić 2009, 474-475).

139 Drugim je rukopisom napisano: *come a Mravince* (kao u Mravincima; znači: župnik je u Kučinama upisan u Mravincima, a to je Marin Marušić Fabijanac; taj podatak potvrđuje i tiskani pregled za godinu 1845.).

140 Drugim je rukopisom napisano: *non si celebra* (nema bogoslužja).

141 Drugim je rukopisom napisan broj 143.

142 Drugim je rukopisom napisan broj 28.

143 Drugim je rukopisom napisana iznad čitave rečenice: *un varichiaco di formento e uno di orzo per ogni persona di comunione 100* (jedan varićak pšenice i jedan ječma po osobi koja se smije pričestiti 100; što znači sto osoba koje se smiju pričestiti).

144 Drugim je rukopisom u nastavku napisano: *niente* (ništa).

145 Drugim je rukopisom u nastavku napisano: *Il Paroco abita qui per mancanza di casa a Mravince: egli qui non è che supplente* (župnik ovdje stanuje jer nema kuću u Mravincima; on je ovdje samo zamjenik).

146 Drugim rukopisom dodano u nastavku: *Fior. 114, 26* (što znači: 114 forinta i 26 novčića).

ja poslije objeda. U svaku prvu nedjelju u mjesecu izlaže Presveto Otajstvo s ophodom oko crkve i blagoslovom neposredno poslije mise. Obavlja propisane ophode, a u Veliki petak i s Presvetim Otajstvom. U Velikom tjednu obavlja sve obrede koje je Crkva propisala. Dvanaesti odgovor: nema javnih prilježnika. Tvrdi se da je sa ženom Tomazinom Roguljić, kćeri pokojnoga Tome i suprugom Andrije Markovića pokojnoga Mateja, imao sablazne odnose svećenik don Antun Matković, a to je bio razlog njegova premještaja iz Mravinaca u Otrić. Ona živi odvojeno od muža, a dječak što ga je Tomazina rodila četiri mjeseca i devetnaest dana poslije vjenčanja s Markovićem, boravi u Otriću sa svećenikom Matkovićem, kojega po općem izgledu drže njegovim pravim ocem.¹⁴⁷ Supružnicima će biti oglašeno saslušanje. Trinaesti odgovor: nema škole. Četrnaesti odgovor: svećenici rođeni u Kučinama: don Antun Matković, upravitelj u Otriću; don Ivan Roguljić, upravitelj u Srinjinama.¹⁴⁸ U odgovoru su na petnaesto pitanje podatci o Crkvinarstvu. Predsjednik je Crkvinarstva Martin Matković,¹⁴⁹ blagajnik je Jakov Marković,¹⁵⁰ a uz njih treći crkvinar, poštenu ljudi.¹⁵¹ U odgovorima su na šesnaesto, sedamnaesto i osamnaesto pitanje podatci o političkim sadržajima. Župa pripada Splitskome okružju. Glavar je sela Martin Roguljić,¹⁵² čovjek častan i odličan. Župa pripada Splitskome okružju. Svi su vjerni podanici Njegova Veličanstva. U odgovorima su na devetnaesto i dvadeseto pitanje podatci o ispovjedaonicama i vjernicima koje ne ispovijedaju. U župnoj crkvi nema ni ispovjedaonice ni nebnice. Nikola Roguljić nije četiri godine pristupio uskrsnoj pričesti, pa je oglašen.¹⁵³

Sveta godina 1900. i kip Krista Otkupitelja

»U riznici¹⁵⁴ nema okružnice za završetak ovog vika«: to su riječi koje je zapisao bilježnik pohoda biskupa Filipa Franje Nakića župi Mravincima i Kučinama, u srijedu, 16. studenoga 1898., u dijelu izvješća s naslovom »Opazke«. Riječi su to koje mogu proći nezapažene, a i ja sam ih ostavio neproučene sve dok me znatiželja nije vodila do svakoga podatka što sam ga mogao pronaći o osobama spo-

Kip Krista Otkupitelja u Solinu
(snimio Đenko Ivanišević, 2012.)

menutim u pohodima, pa tako i do nekih pojmova o kojima se kroz protok vremena izgubilo saznanje, a bili su bliski suvremenicima pohoda. Riječ je »okružnica« najprije usmjerila proučavanje na papu Leona Trinaestoga, potom na splitsko-makarskoga biskupa i njegovo djelovanje u razdoblju od 1896. do 1901., kako ga je pratio List Biskupije Splitske i Makarske.¹⁵⁵ Središnji su sadržaji svih događaja Krist Otkupitelj i Sveta godina 1900. Kad se bližio ko-

147 Drugim rukopisom dodano u nastavku: *Pare dai rilievi fatti che la tresca continui* (po učinjenim opažanjima ljubakanje je nastavljeno).

148 Drugim rukopisom dodano u nastavku: *Oliveto* (u Maslinici). Ivan Roguljić (Kučine, 18. kolovoza 1772. – Kučine, 24. srpnja 1854.). Još podataka: I. Grubišić 2011, str. 144.

149 Drugim rukopisom dodano iznad riječi Matković: *Rogulich* (Roguljić).

150 Drugim rukopisom dodano iznad obje riječi: *Martin Rogulich* (Martin Roguljić).

151 Drugim rukopisom dodano iznad retka: *Giovanni Rogulich* (Ivan Roguljić).

152 Drugim su rukopisom iznad retka dodane riječi: *Stefano Matkovich* (Stjepan Matković).

153 Drugim rukopisom dodano u nastavku: *fuggi dalla Parochia a Oliveto* (pobjegao iz Župe u Maslinicu).

154 Riznica je sakristija župne crkve u Mravincima.

155 Prvi je broj Lista tiskan u siječnju 1878., a tiskan je jedan put mjesečno, nekada i jedan put za dva mjeseca; u početku nije imao naznaku godišta, pa ovdje, za točnu bibliografiju, domećem da su u godinama 1896. – 1901. godišta (uključivo) 19 – 24. List nisam ubrojio u Literaturu, nego ću u zagradama naznačiti samo broj i stranice (br., str.), a godina će biti vidljiva iz opisa sadržaja.

nac devetnaestoga stoljeća, Papa je bio u poznoj životnoj dobi, ali još uvijek zdrav i dovoljno snažan za javno djelovanje, tada još uvijek u granicama Vatikana koje je on svojim brojnim enciklikama, bulama i pismima vladarima nastojao nadvladati. U Splitu je tiskano pismo koje je 10. srpnja 1896. u Bologni napisano Papi (br. 11, str. 83-84). U pismu je predloženo pokretanje Svete godine 1900. Papa je 18. srpnja uputio svoj odgovor bolonjskome nadbiskupu¹⁵⁶ i prihvatio prijedlog (br. 11, str. 84-85), a Četrnaesti katolički kongres (Fiesole, 31. kolovoza – 4. rujna 1896.) u svojoj završnici već ga proširio u javnost. U Francuskoj je godine 1897. stavljen naglasak na euharistijsko slavljenje, pa je na razini Italije prijedlog prihvatio Peti nacionalni euharistijski kongres (Venezia, 8. – 12. kolovoza 1897.), a na općoj razini Deseti međunarodni euharistijski kongres (Paray-le-Monial, 20. – 24. rujna 1897.). Središte je slavljenja bio Krist Otkupitelj. Brojna su Papina pisma europskim vladarima pokazala već osmišljeni sadržaj, a ukupno sedamdeset četiri različita kurijalna spisa potvrđuju snažno Papiro djelovanje. Splitsko-makarski je biskup ustanovio dijecezanski odbor za proslavu i imenovao mu članove: Ivana Devića,¹⁵⁷ Matu Dvornika i Mišu Pavlinovića, a to je vjerojatno bilo pri koncu godine 1897., jer je vijest tiskana 1898. (br. 2, str. 15; Službene vesti). Uskoro je biskup tiskao niz spisa pod svojim zajedničkim brojem 1107 i naslovom Svečani poklon Isukrstu Odkupitelju i Njegovomu Presmjernomu Namjestniku, Svršetkom ovoga i Početkom budućega vieka, a nadnevak je 19. ožujka 1898. (br. 3, str. 17-22). Prva je objava o postojanju međunarodnoga odbora kojega vodi kardinal Domenico Maria Jacobini, a počasni je predsjednik Giovanni Battista Acquaderni. Zatim je latinski i talijanski tiskano pismo toga Odbora, pisano u Rimu 15. travnja 1897. (br. 3, str. 17-18) i biskupova vijest o osnutku Odbora (br. 3, str. 19), a na koncu je u hrvatskome prijevodu Poziv Međunarodnog odbora za svečani poklon svršetkom ovoga i početkom budućega vieka Isusu Kristu Odkupitelju i njegovu prejasnom namjestniku, pisan u Rimu, u siječnju i veljači 1898. (br. 3, str. 19-22). Papa je 11. svibnja 1899. objavio bulu *Properante ad*

exitum saeculum, a ona je na hrvatskome i talijanskom tiskana (br. 12, str. 90-96) uz biskupovo pismo od 8. prosinca (br. 12, str. 89-90) kojim potiče vjernike na hodočašće. Otvorenje Svete godine bilo je na Božić 1899., a vijest tiskana 1900. potvrđuju u Splitu tihe mise u ponoć između 31. prosinca 1899. i 1. siječnja 1900. u stolnoj crkvi, župnoj crkvi svetoga Petra, svim redovničkim crkvama, odgojnim zavodima i biskupovu osobnu misu u njegovoj domaćej kapeli (br. 2-3, str. 22). Biskup piše 25. travnja 1900. svoje pismo, s brojem 1825, kojim potiče svećenike na ostvarenje preporuka o postavljanju kamenoga križa na pročelje crkve, a na križu neka bude od Međunarodnoga odbora propisani natpis: ANNO 1900 | JESUS CHRISTUS DEUS HOMO | VIVIT REGNAT IMPERAT (br. 5, str. 40-41). U svibnju je bilo hodočašće u Rim. O njemu je tiskana opširna vijest. Osamdeset je hodočasnika pošlo 17. svibnja kopnenim putem, a vodio ih je Mate Dvornik. Druge je hodočasnike biskup poveo brodom 19. svibnja. Mnogi su uspjeli biti 24. svibnja, na svetkovinu Uzašašća, u bazilici svetoga Petra kada je Papa proglasio svetima Ivana Krstitelja de la Salle i Ritu iz Cascije. U četvrtak, 31. svibnja, Papa je u bazilici primio Matu Dvornika i dva hodočasnika, Papi ih je priveo biskup, a Papi je darovao dvije tisuće tri stotine lira. Papa je 1. studenoga 1900. objavio encikliku *Tametsi futura prospicientibus*, koja je na hrvatskom tiskana u Listu Biskupije (br. 11, str. 81-88) s naslovom O Isusu Kristu Otkupitelju. Na dan Božića godine 1900. Sveta je godina zatvorena. U Listu Biskupije našao sam samo jednu vijest o događaju koji je bio potaknut proslavom Svete godine. To je križ na splitskome Marjanu, blagoslovljen 5. svibnja 1901. (br. 6, str. 45-46; naslov: Spomen-Križ na Mrljanu).

Sveta je godina bila poticaj župnicima u Solinu, Tučepima i Prološcu, pa su ta mjesta dobila kip Krista Otkupitelja. Naglašavam župnike, iako je u solinskome posvetnom natpisu naglašen puk. Tako zaključujem, jer je očito sve počelo i završilo radom župnika koje je biskup bio pozvao na ostvarenje Papina poziva.¹⁵⁸ Kip u Solinu je najvjerojatnije prvi podignut, jer u natpisu nosi godinu 1900. Kip i postolje s natpisima u potpunosti su sačuvani, ali je

156 Domenico Svampa (Montegranaro, 13. lipnja 1851. – Bologna, 10. kolovoza 1907.), biskup (Forli, 23. svibnja 1887.), kardinal (18. svibnja 1894., poslan u Bolognu 21. svibnja), u konklavama za izbor Leonova nasljednika imao je mnogo pobornika. Ove podatke stavljam na uvid čitatelju kao dokaz kako je Papa usmjerio svoju zamisao na visoku hijerarhijsku razinu, a nije sam započeo djelovati. U Bologni je 1897. za promicanje zamisli pokrenut časopis *Periodico per il solenne omaggio a Gesù Redentore*, koji je pratio i događaje u Splitu.

157 Split, 11. srpnja 1830. – Split, 8. prosinca 1906.; svećeničko ređenje 2. listopada 1853. Još podataka: I. Ostojić 1977, str. 128-130.

158 Svojedobno sam proučavao povijest župne crkve u Imotskome, koja na pročelju ima križ s natpisom iz godine 1900., a zatim sam proučavao i podatke o Prološcu, koji ima kip. Na oba je mjesta to bilo djelo župnika. Nekoliko podataka o gradnji crkve u Tučepima poznato je u tiskanome izdanju (M. Šetka 1968, str. 64-67), a i tu je gradnju vodio župnik. Ta su tri župnika bili fratri malobraćani Provincije Presvetoga Otkupitelja. Arhivske podatke vranjičke Župe nisam proučavao. Marko Matijević zna podatak iz pisma Frane Bulića solinskome župniku Duji Nazoru, iz godine 1926., o sudjelovanju Josipa Petra Šperca i samoga Bulića (M. Matijević 2011, str. 97, bilj. 145).

mjesto kipa bilo dva puta mijenjano. Djelo je splitskoga klesara,¹⁵⁹ što svjedoči natpis ispod kipa: Miho Markovina Splet.¹⁶⁰ Natpis na pročelnoj strani postolja: PX | ISUSU KRSTU | SPASITELJU SVIETA | NA | RAZKRŠĆU DVAJU VIEKOVA | PUK SOLINSKI | SMJERNO PODIŽE | MCM. Natpis na lijevoj strani postolja (mjesto je natpisa vjerojatno određeno kako vidi gledatelj okrenut licem pročelnoj strani): BOŽE NAŠ | MILOSTIV BUDI | NARODU NAŠEMU. Natpis na desnoj strani postolja: BOG ČOVJEK | ŽIVE KRALJUJE | CARSTVUJE. Po ikonografskome je sadržaju lik Krista oblikovan sličnije Uskrsnome Kristu (bez zastave na križu), jer je samo desni kažiprst uzdignut, ali tako da više usmjeruje uvis nego što blagoslivlja, a takvo usmjerenje jednoga prsta imaju neki likovi oblikovani u sadržaju Uskrsnuća. Kristov lik na vrhu pročelja Svetoga Petra u Vatikanu (gradnja dovršena godine 1614.) ima veoma sličan pokret ruke, ali s dva prsta podignuta na blagoslov, što potvrđuje Krista Otkupitelja. U rujnu je godine 1995. solinski kip postavljen na sadašnje mjesto, koje je blizu njegovoga izvornog mjesta.¹⁶¹ Kip je u Tučepima na vrhu zapadnoga pročelja župne crkve svetoga Antuna Padovanskoga. Crkva je građena od 17. travnja 1898. do 13. lipnja 1901., kada je

posvećena. Kip je vjerojatno djelo splitskoga klesara Josipa Bariškovića, koji je uređivao oltare u crkvi. U Prološću je kip izvorno bio dio uređenja mosta preko potoka Suva-je. Djelo je splitskoga klesara Josipa Bariškovića, a otkriven je 30. rujna 1901., za trajanja svečanosti posvete nove župne crkve. Prvi je natpis na postolju kipa bio izrađen od žbuke: Kristu Kralju Otkupitelju 1901, a poslije je izrađen drugi od kamena: SLAVA | KRISTU KRALJU | 1901, koji i danas postoji. Kip je kroz protekle godine bio više puta znatno oštećen, pa je restauriran i premješten blizu izvornoga mjesta, a završetak je tih radova bio 22. ožujka 2012. Kipovi su u Tučepima i Prološću po ikonografskome sadržaju likovi Krista Otkupitelja. Ova su tri kipa u Splitsko-makarskoj biskupiji, po nakani i vremenu svoga nastanka, dio ostvarenja Papine želje za Svetu godinu 1900., koja je u Italiji oblikovala dvadeset i dva spomenika na vrhovima planina u pokrajinama (oblikovani su kao pojedinačni kip ili kao građevina s kipom ili križem), jedan je u Vatikanu i jedan u Papinu rodnome mjestu (na brdu Monte Capreo, na nadmorskoj visini 1410 metara, građevina s visokim željeznim križem i aluminijskim zrakama na njemu, blagoslovljena i otvorena 29. kolovoza 1901.).

159 Klesar Markovina (ime nije naznačeno u izvoru) imao je godine 1901. radionicu kod Morpurga na Dobromu, a u njoj su bili učenici Obrtničke škole: Arhangel Dalmaso i Vicko Zlodre (M. Ivanišević 1993, str. 66).

160 Svi su natpisi tiskani (M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 93), po fotografiji sam u tome izdanju mogao provjeriti samo natpis na pročelnoj strani pa ga dodatno opisujem: na početku je Kristov monogram, a u svakome su retku riječi međusobno odvojene točkom u sredini.

161 M. Matijević 2011, str. 98.

Literatura

- F. Bego 2003 Frane Bego, *Svećenici Kaštela (od XV. do XXI. stoljeća)*, Kaštel Stari 2003.
- S. Ćosić 2010 Stjepan Ćosić, *Državna uprava u Dalmaciji i crkveni preustroj 1828./1830. godine*, Croatica Christiana Periodica 65, Zagreb 2010, 51-66.
- A. Duplančić 1999 Arsen Duplančić, *Crkve kraljice Jelene u Solinu*, Split 1999.
- A. Duplančić 2004 Arsen Duplančić, *Pisana riječ o svetome Dujmu*, u: Arsen Duplančić – Milan Ivanišević – Slavko Kovačić, *Sveti Dujam. Štovanje kroz vjekove*, Split 2004, 24-109.
- I. Grubišić 2008 Ivan Grubišić, *Vjenčanja u Vranjicu od 1665. do 1676. godine*, Tusculum 1, Solin 2008, 125-158.
- I. Grubišić 2009 Ivan Grubišić, *Solinski Šperci*, Tusculum 2, Solin 2009, 111-144.
- I. Grubišić 2010 Ivan Grubišić, *Solinski Paraći*, Tusculum 3, Solin 2010, 71-103.
- I. Grubišić 2011 Ivan Grubišić, *Svećenici u službi Župe svetoga Martina u Vranjicu od 1650. do 1911. godine*, Tusculum 4, Solin 2011, 137-157.
- M. Ivanišević 1993 Milan Ivanišević, *Škola lijepih vještina*, Sto godina Obrtničke škole u Splitu, Split 1993, 35-79.
- M. Ivanišević 2002 Milan Ivanišević, *Antica rediviva*, Longae Salonae, I, Split 2002, 643-663.
- M. Ivanišević 2010 Milan Ivanišević, *Nadbiskupski pohodi župama Vranjicu, Mravincima i Kučinama do godine 1764.*, Tusculum 3, Solin 2010, 105-132.
- M. Ivanišević – Đ. Ivanišević 2011 Milan Ivanišević (priredio) – Đenko Ivanišević (fotografirao), *Katastar Solina i okolice u godini 1831.*, Split 2011.
- V. Kapitanović 2010 Vicko Kapitanović, *Janović, fra Vice*, Hrvatski franjevački biografski leksikon, Zagreb 2010, 260.
- S. Kovačić 1989 Slavko Kovačić, *Cipiko, Lelij*, Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb 1989, 679-680.
- S. Kovačić 1993 Slavko Kovačić, *Ristrutturazione delle circoscrizioni ecclesiastiche in Dalmazia, Istria e Dalmazia nel periodo asburgico dal 1815 al 1848*, Ravenna 1993, 255-291.
- S. Kovačić 1998 Slavko Kovačić, *Garanjin, Ivan Luka*, Hrvatski biografski leksikon, 4, Zagreb 1998, 579-580.
- S. Kovačić 2002 Slavko Kovačić, *Godeassi, Josip*, Hrvatski biografski leksikon, 5, Zagreb 2002, 4-5.
- S. Kovačić 2009 Slavko Kovačić, *Svećenici glagoljaši Splitsko-makarske biskupije na župama Kotorske biskupije od 1819. do 1869.*, Hrvatsko-crnogorski dodiri. / Crnogorsko-hrvatski dodiri. Identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja, Zagreb 2009, 459-488.

- S. Kovačić 2011 Slavko Kovačić, *Osnivanje župe Gospe od Otoka u Solinu i njezini počeci*, Sto godina župe Gospe od Otoka – Solin, Solin 2011, 19-55.
- M. Matijević 2011 Marko Matijević, *Crkve, kapele i groblja u župi*, Sto godina župe Gospe od Otoka – Solin, Solin 2011, 65-116.
- M. Matijević – M. Domazet 2006 Marko Matijević – Mladen Domazet, *Solinska svakodnevica u osvit novoga doba*, Solin 2006.
- I. Ostojić 1971 Ivan Ostojić, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700–1970)*, Split 1971.
- I. Ostojić 1975 Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975.
- I. Ostojić 1977 Ivan Ostojić, *Splitski kaptol u Splitsko-makarskoj biskupiji*, Split 1977.
- I. Pivčević 2008 Ivan Pivčević, *Sabrani radovi o Poljicima*, Priko 2008.
- Raccolta 1831 *Raccolta delle leggi ed ordinanze dell'anno 1830 per la Dalmazia*, Zadar 1831.
- Schematismo 1841 *Schematismo della Diocesi di Spalato e Macarsca pel 1842.*, Split 1841.
- Schematismo 1845 *Schematismo della Diocesi di Spalato – Macarsca per l'anno solare 1845.*, Split 1845.
- Stato 1865 *Stato del clero e popolo della Diocesi di Spalato e Macarsca per l'anno 1865.*, Split 1865.
- Stato 1867 *Stato del clero e popolo della Diocesi di Spalato e Macarsca per l'anno 1867.*, Split 1867.
- Status 1890 *Status personalis el localis Dioecesis Spalatensis et Macarensis pro anno Domini MDCCCXC Ecclessiam Catholicam Gubernante Leone Papa XIII*, Split 1890.
- Status 1911 *Status personalis el localis Dioecesis Spalatensis et Makarskensis sede vacante pro anno Domini MCMXI. Ecclessiam Catholicam Gubernante Pio Papa X*, Split 1911.
- M. Šetka 1968 Milan Šetka, *Tučepska spomenica prigodom 300-godišnjice matičnih knjiga*, Tučepi 1968.

Summary

Milan Ivanišević

Bishopric Visitations to the Parishes of Vranjic, Mravince and Kučine in the 19th Century

Key words: Vranjic, Solin, Mravince, Kučine, bishopric visitations to parishes (1843-1898), religious life

Records of the bishopric visitations to the parishes of Vranjic, Mravince and Kučine, translated from Italian and two retold from Croatian sources. These used to be the only parishes in the territory of the present day Solin (there are more of them now), whereas Solin itself made part of the Vranjic Parish. The bishop in his visitations to each of the parishes recorded (or ordered recording) replies to a previously prepared set of questions, but the bishop's conclusions from what he saw and heard, and descriptions of events that accompanied the visitations provide numerous information on the public and private lives of the time. The visits were celebrated with special masses, but the bishop and his escort were also shown respect in splendid welcomes and farewells. The religious life is presented by descriptions of clerical duties, moral of the population, work of church boards, descriptions of church possessions, numbers of believers and families. Church buildings and worship accessories testify artistic values, but also surprising poverty present in the closest surrounding of Split. The information on all the priests of these parishes, on some church board members and priests contained in visitation descriptions have been completed with information from other sources. In particular detail is studied creation of the monuments of Christ the Redeemer in Solin, Tučepi and Proložac.

Preserved are records of the visitations of 9, 10 and 11 June 1843 (Vranjic, Solin); 12 June 1843 (Mravince, Kučine); 26 and 27 of July 1855 (Vranjic); 28 July 1855 (Mravince, Kučine); 17 and 18 September 1858 (Vranjic, Solin); 18 September 1858 (Mravince, Kučine); 3, 4, 5 and 6 July 1868 (Vranjic, Solin); 25 and 26 May 1883 (Mravince); 27 and 28 May 1883 (Kučine); 28, 29, 30 and 31 May 1883 (Vranjic, Solin); 25, 26 and 27 April 1895 (Mravince, Kučine); 27, 28, 29, 30 November and 1 December 1895 (Vranjic, Solin; original Croatian document); 16, 17 and 18 November 1898 (Mravince, Kučine; original Croatian document).